

Polgári

XVI. évfolyam

88. szám

ROMALAP

2008. szeptember

Ára: 250 Ft

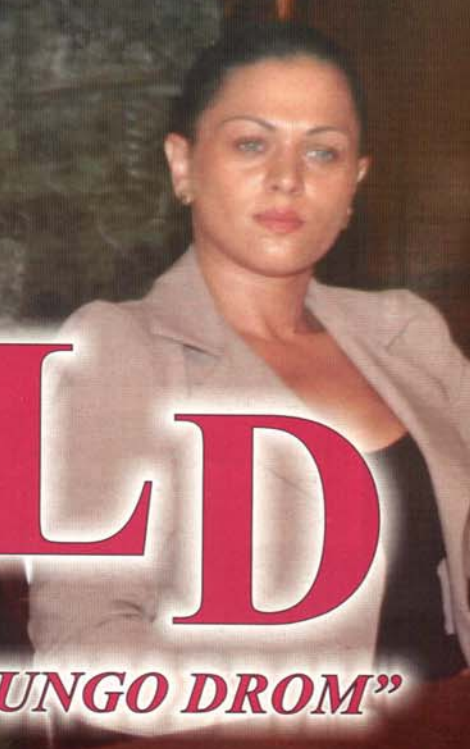
Magyarországért
Alapítvány

Navracsics Tibor:

A Lungo Drommal már több éve
szoros szövetségben és rendkívül
hatékonyan együttműködünk,
amely a jövőben is ezt a lehetőséget
adja nekünk!

HOSSZÚ ÚT

LD

„LUNGO DROM”

Alfa Szövetség

1996 tavaszán életvédő szemléletű magánszemélyek – közöttük védőnő, orvos, pszichológus, tanár, újságíró, pap – szerepeltek az Alfa Magzat-, Újszülött-, Gyerme- és Családvédelmi Szövetség – rövidített nevén: Alfa Szövetség – alapítói között. Alapelvük, hogy az emberi élet a fogantatással induló és a biológiai halállal végződő folyamat. A megfogant embernek ennél fogva természetes emberi joga van a méhen belüli fejlődéshez és a megszületéshez. A szövetség tagjai a megfogant és megszületett gyermekek védelme érdekében önkéntesen tevékenykednek.

Kiemelten közhasznú szervezetként küldetésük egy termékeny és gondoskodó, minden emberi életet védő társadalom megalapozása, amelyben, a válsághelyzetben lévő – más állapotukat súlyos tehernek érző – szülők minden elérhető személyes és gyakorlati (szociális, egészségügyi, lelki, nevelési, jogi, stb.) szolgáltatást megkapnak annak érdekében, hogy gyermekeiket biztonságosan kihordhassák, megszülhessék és nevelhessék, ezáltal megelőzhető legyen minden termékenységgellenes magatartás, többek között a magzatelhajtás és az újszülött gyilkosság.

Céljuk, hogy elősegítsék a

válsághelyzetben lévő, magukat terhesnek érző nők magzatainak biztonságos kihordását és megszületését, valamint azt, hogy minden gyermek családban, illetve család típusú kisközösségben nevelkedjék. A főként női önkéntesekből álló, ún. „Alfa-hangok” segítségével szociális, családsegítő, gyermek- és ifjúságvédelmi, bűnmegelőző és ismeretterjesztő szolgáltatásokat nyújtanak, beleértve a válságügyeletet, terhességi teszteket, szülésre való felkészítést, anyaothtoni elhelyezést, örökbe adás/-örökbe fogadás előkészítését, jogi tanácsadást, kiadványok megjelentetését, konferenciák tartását.

Alfa-hangok

Bács-Kiskun	06-30-541-000
Baranya	06-30-541-001
Borsod-Abaúj-Zemplén	06-30-541-003
Csongrád	06-30-541-004
Fejér	06-30-541-005
Győr-Sopron	06-30-541-006
Hajdú-Bihar	06-30-541-007
Heves	06-30-541-008
Komárom	06-30-541-009
Nógrád	06-30-541-010
Pest	06-30-541-011
Somogy	06-30-541-012
Szabolcs-Szatmár	06-30-541-013
Szolnok	06-30-541-014
Tolna	06-30-541-015
Vas	06-30-541-016
Veszprém	06-30-541-017
Zala	06-30-541-018
Budapest	06-30-541-019
Zöld szám (ingyenes)	06-80-630-333

Ha segítséget kér, vagy segíteni tud, jelentkezzen!
A megadott telefonszámokon védőnők, orvosok, mentálhigiénés szakemberek és szociális munkások várják a hívását.

Az Alfa Szövetség

Örökbeadást Előkészítő Bizottsága

Az Örökbeadást Előkészítő Bizottság feladata, hogy a szövetségnél nyílt örökbefogadásra jelentkező, magyar állampolgárságú és Magyarországon életvitelszerűen tartózkodó házaspárokat tájékoztassa az eljárás rendjéről, annak jogi, gyakorlati és lelki mozzanatairól, gondozotti viszony kezdeményezése esetén kapcsolatot tartson velük és a vonatkozó előírások szerint kezelje adataikat. Az intéző bizottság megbízatása egy évre szól. Tagjai hétköznap **10–20 óra között hívhatók.**

- Kocsis Pálné, **ZSÓKA**
06-30-680-4076
- Szilágyi Sándorné, **ERZSÉBET**
06-30-922-6774
- Komlósi Ernőné, **ILONKA**
06-30-541-008

ROMA LAP

Megjelenik havonta.

Megjelenik havonta a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Közalapítvány támogatásával. Kiadja: az „Oktatási és Továbbképzési Központ” Alapítvány 5000 Szolnok, Aranka utca 3. – Telefon/Fax: 06-56/513-952, 513-953. Levelezési cím: SZOLNOK Pf.: 77 5001 – e-mail: otka@interware.hu – Internetcím: www.lungodrom.hu. Főszerkesztő: **Paksi Éva** – Főmunkatárs: **Farkas Kálmán** – Tervezőszerkesztő: **Gudmon András**. Munkatársak: **Géczy József, Hegedűs Sándor, Józsa Zoltán, Nyári Gyula, Rácz Lajos, Varga Ilona**. – Szerkesztőségi titkár: **Pálfi Elvira**. Felelős kiadó: **Farkas Flórián**

Címlapfotó Nyári Gyula

Nyomdai munkák: **KARCAGI NYOMDA KFT.**

Felelős vezető: **Márkusné Tankó Orsolya és Nagyné Tankó Tímea** ügyvezető igazgató

ISSN 1216-982X

„Hogy akkor ez most mind velem történt?” ...

...címmel olvashattak riportot 2008 májusában a Pannon Példakép Díjas *Varga Ilonával*, aki a Magyar Rádió Cigányfélóra, majd Cigányóra című műsorának volt 1990-től főállású munkatársa, szerkesztő-riportere.

Ilona a Magyar Rádió kétszeres Nívó-díjasa, kétszeres Tolerancia-díjas, Pro Humanitas-díjas. 2003-ban Táncsics Mihály-díjjal, 2006-ban Kisebbségekért Díjjal tüntették ki, 2007-ben neki ítelték a Jó Ember Díjat.

A riportban ezt írtuk: „Csodálatos orgánuma bizalomébresztő és feszültségoldó is egyben. Erre a hangra oda kell figyelni, mert azon túl, hogy kellemes, olyan tartalommal van megtöltve, amely az igényesség állandósulására törekszik. Igényesség és hitelesség, amely a korrektséggel párosul.”

És ezt: „Varga Ilona különös lélek, szinte láthatatlanul van jelen a sajtótájékoztatókon, soha nem csörtet, mégis ott van, semmiről le nem késve, s ha kérdez, annak ereje, íze, sója van, mert úgy tud kérdezni, hogy a válasz szinte kibukik a választ adó szájából.”

És ezt: „A hallgatás aranya olykor fényesebb a beszédnél. Varga Ilona ismeri a hallgatás és a beszéd titkát. E párhuzamos sínen fut a műsora, amely sohasem siklik ki, mert jól válassza meg a sebességet. Varga Ilona olyan riporter, aki szüntelenül tanul, hogy még előbb legyen a műsora.”

Varga Ilona ott volt a műsor indulásánál: **Bogdán Béla**, **Sztojka Kati** és **Hollai Kálmán** mellett az ő hangján szólalt meg a Cigányfélóra és lett a hallgatók kedvence. A hivatalos verzió szerint a műsor a legnagyobb lélekszámú hazai kisebbséget érintő társadalmi problémákat dolgozza fel. Bemutatja a romák küszködését, a bajok orvoslásának lehetőségeit keresi. Foglalkozik

zik a cigányok helyzetével, a szokások, a hagyományok világát, a mindennapi életüket mutatja be, de találkozhatnak a hallgatók neves művészekkel, politikusokkal is. A műsor cigányokról szól, de nem csak cigányoknak. Fontos szerepet vállal az előítéletek leküzdésében, a szemléletformálásban.

Az adás tetszésindexe nagyon magas, 78%-os!

Nos, a Magyar Rádióban mindez nem volt elég ahhoz, hogy Varga Ilona tovább szerkeszthesse műsorát. Október elsejétől már nem az ő hangján szólal meg a Cigányóra.

Ezt bizonyára sokan nem tudják még, mert feltételezem, hogy mindazok, akik ismerik Varga Ilonát és a műsorát, ha tudnának a Magyar Rádió döntéséről, tettek volna valamit az ügyben, az ügyért. Nem tudom pontosan, hogy mit. De lehet tiltakozni, talán még nem késő!

Paksi Éva

Varga Ilona a stúdióban.

A hónap hírei • A hónap hírei

A projekt célja a Főváros VII., VIII. és IX. kerületeiben élő hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű tehetséges, óvodás korú gyermekek felkarolása.
Illusztráció Nyári Gyula.

5H PROJEKT: HÁTRÁNYOS HELYZETŰ TEHETSÉGEK KIEMELÉSE MÁR AZ ÓVODÁBAN

❖ A Fővárosi Önkormányzat támogatásával szeptemberben a Fővárosi Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium (Fazekas), a Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet (FPPTI) és az Aranyelme Tehetséggondozó Egyesület közötti háromoldalú szakmai megállapodás kereteiben elindul az 5H projekt. A projekt célja a Főváros VII., VIII. és IX. kerületeiben élő hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű tehetséges, óvodás korú gyermekek felkarolása, szocio-kulturális helyzetükből adódó lemaradásaik kompenzációja és iskolai tehetséggondozásuk biztosítása. A projektben részt vevő tehetséges gyermekek kiválasztását a kerületek óvodáival együttműködve az Aranyelme Tehetséggondozó Egyesület pszichológusai végzik. A 2009 januárjában induló speciális fejlesztő-felzárkóztató programot a Fazekas pedagógusai vezetik. A gyerekek közül azok, akik számára az iskola tehetséggondozó tevékenysége a legoptimálisabb fejlődést biztosítja, 2009-ben itt kezdik meg tanulmányaikat. A projekt szakmai koordinációját az FPPTI végzi – jelentették be a projektet bemutató tegnapi sajtótájékoztatón Budapesten.

ROMA CSÚCSTALÁLKOZÓ BRÜSSZELBEN

❖ Uniós intézmények, nemzeti kormányok és parlamentek, civil és roma szervezetek mintegy 400 képviselője részvételével roma csúcstalálkozót tartanak szeptember 16-án Brüsszelben. A tanácskozás első lépés a roma integráció uniós támogatása, későbbi közös roma stratégia kidolgozása felé. Az Európai Bizottság és a Soros Franciaország elnökség által közösen kezdeményezett találkozót *José Manuel Barroso*, az Európai

Bizottság elnöke nyitja meg, majd *Soros György*, a Nyílt Társadalom Intézet és a Soros Alapítvány elnöke mondja el vitaindító beszédét. *Járóka Livia* fideszes EP-képviselő a nyitó fórumon a romák társadalmi befogadásával kapcsolatos sürgős teendőkről, illetve az ahhoz szükséges összefogásról mondja majd el véleményét.

SZOBROT KAPOTT PÉLI TAMÁS

❖ A Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Szakiskolában szobrot avattak *Péli Tamás* egykori

országgyűlési képviselő, cigány származású festőművész tiszteletére. A 15 évvel ezelőtt elhunyt közéleti személyiség életnagyságú, bronzból készült alkotását *Szentandrassy Csaba* szobrászművész készítette. A *Hősök falán* annak az egykori cigány értelmiségi vezéralaknak az alakját helyezték el, akit ma is példaképnek állíthat a cigányság. *Kiss Péter* kancelláriaminiszter ünnepi beszédében úgy fogalmazott: helyénvaló szobrot avatni és példaképként állítani, mert ma, amikor a Prikezsia Gárda masírozik, akkor világossá kell tenni, aki nagyon-nagyon ma-

gyar, az olyan, mint *Péli Tamás*. *Kiss Péter* azt kívánta, *Péli Tamás* szellemi hagyatéka a többségi társadalom hagyatéka legyen.

SÓLYOM LÁSZLÓ HÁTRÁNYOS HELYZETŰ GYEREKEKHEZ LÁTOGATOTT BARANYÁBAN

❖ *Sólyom László*, a Magyar Köztársaság elnöke szeptember 17-ei baranyai látogatása során a hátrányos helyzetű gyermekekre hívta fel a figyelmet, a programot szervező Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat tagjaival. Két, többségében szegény sorsú gyereket oktató iskolát is megismerhettek azok, akik *Sólyom László* köztársasági elnök mellé szegődtek. A pécsi Felsővámház utcai intézmény vezetője, *Schilling Józsefné* arról számolt be, hogy az intézmény 259 diákjából 78 halmozottan hátrányos helyzetű, 187 pedig „csak” hátrányos helyzetű. A különbség e két kategória között nem sok, az egyik gyerek szegény, a másik még szegényebb. Nem volt rózsásabb a helyzet a látogatás másik helyszínén, Magyaracskén sem, ahová a helybelieken kívül gilvánfai, magyartelki, kisasszonyfai nebulók járnak másfél-százán. *Balaton Tamásné* igazgatónő szerint több mint hetven százalékuk halmozottan hátrányos helyzetű beás cigánygyerek. De – amint a helyzetre *Sólyom László* reflektált –, egyik iskolában sem a panaszáradatot tapasztalta, hanem óriási erőfeszítésekről, oktatási programokról, integrációról hallott, és azt látta, hogy a kisdiákok jól érzik magukat, okosak, továbbtanulni készsűlnnek.

DEMONSTRÁCIÓK SZOMBATJA

❖ Politikai nagyüzem lesz Budapest utcáin szeptember

20-án, szombaton. A Magyar Demokratikus Charta mozgalom az „antidemokratikus politikai erők” témyerése ellen tiltakozik. Más helyszínen, de ugyanezért hirdetett roma békemenetet az Országos Cigány Önkormányzat elnöke is. A mozgalom kiáltványa szerint a kirekesztés, a rasszizmus és a terjedő erőszak a nemzeti közösség szétesésével fenyeget. A demokráciát fenyegető veszély elleni demonstrációra mindenkit várnak, akinek „drága a magyarok szabadsága”. **Farkas Flórián**, a Lungo Drom elnöke távol marad, mert nem ért egyet azzal, hogy a jelenlegi helyzetben a cigányság az utcára vonuljon. Nem ő lesz az egyedüli hiányzó: a roma közélet ismertebb személyiségei közül például **Horváth Aladár** sem megy el a cigány békemenetre. A Roma Polgárjogi Alapítvány vezetője – aki a charta-demonstráción beszédet mond – politikailag elhibázottnak tartja, hogy hasonló célból ugyanazon a napon két tüntetést rendeznek a fővárosban.

RÓMÁBAN VIZSGÁLODNAK JÁRÓKA LÍVIAÉK

♦♦ Rómába érkezik szeptember 18-án az Európai Parla-

ment tényfeltáró küldöttsége, hogy közvetlenül a helyszínen vizsgálja meg az olasz kormány biztonsági csomagtervének végrehajtását és a táborokban élő romák helyzetét. A

delegációt az Európai Néppárt részéről **Járóka Livia** fogja vezetni. A tényfeltáró út célja, hogy választ találjon az olasz kormány rendelkezéseivel kapcsolatos aggodalmakra, azaz, hogy a tervezett adatgyűjtés nem valósít-e meg közvetlen, vagy közvetett diszkriminációt, maradéktalanul tiszteletben tartják-e a kiskorúak jogait, illetve a bevándorlók kiutasítása minden esetben összhangban áll-e a közösségi jog és a 38/2004-es, „az uniós állampolgárok szabad mozgásáról” szóló irányelv rendelkezéseivel – áll **Járóka Livia** közleményében.

MISKOLCI ROMABETELEPÍTÉS: A HELYZET PATTANÁSIG FESZÜLT A POLGÁRMESTER SZERINT

♦♦ Húsba vágó témát vitatnak meg a közgyűlés szeptember 18-ai ülésén: Miskolcon rendkívül nagy a cigányellenesség, miközben az a hír terjed, hogy 20–25 ezer romát telepítenek a városba. **Káli Sándor** polgármester szerint tudatosan, a városvezetés lejárátására született és terjesztődik a pletyka a 20–25 ezer roma betelepítéséről Miskolcra. A polgármester kijelentette: a helyzet pattanásig feszült, éppen ezért cselekedni kell. **Horváth József** a cigány önkormányzat képviselője azt mondta: nagy probléma van a cigányság azon részével, amely nem illeszkedik be. Azt javasolta: jöjjön létre munkacsoport a kérdés kivizsgálására, a megoldás keresésére. Mint mondta: a párbeszéd és a szeretet a megfelelő hozzáállás.

A RomaWeb,
a RomNet,
a Kelet Magyarország
a Heol, és a Hírtart
hírei alapján
összeállította: Paksi Eva

NYÍLT LEVÉL A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYÁHOZ A NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELETÉNEK MEGOLDÁSA ÉRDEKÉBEN

♦♦ Az országos kisebbségi önkormányzati elnökök, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa által létrehozott egyeztető fórum, a II. Kisebbségi Kerekasztal arra kéri a Magyar Köztársaság Kormányát, hogy alakítsa ki álláspontját a nemzeti és etnikai kisebbségek részére az országgyűlési képviselő-választáson biztosítandó kedvezményekről.

Ahhoz, hogy a kisebbségi jelöltek indulhassanak az országgyűlési képviselők következő, 2010-ben esedékes általános választásán, a törvényjavaslatot legkésőbb a 2009. évi parlamenti tavaszi ülészakon napirendre kell tűzni.

A kisebbségek parlamenti képviseléről szóló törvény megalkotása nem a részükre juttatott kiváltság, hanem az Alkotmány rendelkezéseiből eredő kötelezettség.

Ennek ellenére az Országgyűlés 2000. novemberében, a Választási Rendszer Reformját Előkészítő eseti bizottság jelentésének benyújtása óta érdemben semmit nem tett a fennálló mulasztásos alkotmányvétség orvoslása érdekében, és kormányzati szinten sem készült olyan koncepció, amely alapján meg lehetne kezdeni a törvény kidolgozásához, megalkotásához szükséges politikai egyeztetéseket.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ezért arra kényszerült, hogy hónapokig tartó egyeztetések eredményeként kidolgozza saját javaslatait. Az országos kisebbségi önkormányzatok egyetértének abban, hogy csak olyan törvényt tartanak elfogadhatónak, amely mind a 13 kisebbségi közösség számára reális esélyt kínál az országgyűlési képviselő megvalósításához.

Az elkészült koncepciót a II. Kisebbségi Kerekasztal – egyhangú döntés alapján – 2008. február 5-én átadta **Gémesi Ferenc** úrnak, a Miniszterelnöki Hivatal kisebbségi ügyekért felelős szakállamtitkárnak. A javaslatokat a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa 2007. évi tevékenységéről szóló beszámoló is tartalmazza.

A beszámoló országgyűlési vitája során valamennyi képviselőcsoport kinyilvánította azon szándékát, hogy kész a kérdés megoldására. Az érdemi politikai egyeztetéseknek azonban az az előfeltétele, hogy a Kormány előterjessze javaslatait.

A Kormány ugyanakkor nyilvánvalóvá tette, hogy csak olyan koncepcióról tud tárgyalni, amelyben a kisebbségi közösségek konszenzusra jutottak. Jelen pillanatban egyetlen egységes megoldási javaslat létezik, és ezt az országos önkormányzati elnökök is megfelelő vitaalapként tekintik.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ezért arra kéri a Kormányt, hogy ennek a koncepciónak a figyelembevételével kezdje meg a kisebbségek országgyűlési képviseléről szóló törvényjavaslat kidolgozását és egyeztetését a politikai döntéshozókkal.

Budapest, 2008. szeptember 5.

A hónap hírei • A hónap hírei

Cigányok nélkül nem lehet cigánypolitikát csinálni!

Az egyik legsúlyosabb társadalmi problémának nevezték a cigányság jelenlegi helyzetét a Lungo Drom által szeptember 8-án szervezett, a romák sorskérdéseivel foglalkozó konferencia felszólalói. Több konkrét javaslatot is megfogalmaztak.

Farkas Flórián:
„Vége a viszonylagos társadalmi békének!”

Farkas Flórián, a Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség elnöke:

A cigánykérdés politikai súlya ma nem felel meg a társadalmi közéletben betöltött valódi súlyának. Miközben a társadalmi közvélemény számára ez az egyik legsúlyosabb és a közbeszédben is leggyakrabban előforduló kérdés, bizonyos pártok és pártpolitikusok számára ez nem téma: csak akkor foglalkoznak vele, ha külső körülmények rákényszerítik őket. Kerülik, mert kényelmetlen terep, mert egy-egy

rosszul megválasztott szóval veszíthetnek népszerűségükből.

Igaz, hogy ez a helyzet egy fokkal jobb, mint korábban, amikor felelőtlen ígéretések hangzottak el, tapasztalatlanság, hozzá nem értés vagy cinizmus miatt. Ugyanakkor nem engedhető meg az sem, hogy a cigányügyet a politikai alvilág sajátítsa ki, vagy hogy az előítéletességre hajló közvélemény kényszerítse a politikust alkalmazkodásra.

A politikai korrektség új határait is ki kell tűzni, hiszen az elmúlt egy évben összeomlott a politikai kor-

rektség épülete. A csapást egyfelől a szélsőjobb, másfelől a baloldali-liberális értelmiség mérte rá. Ezért fel kell vállalni a balliberális politikai táborral való vitát – és ha kell az egyetértést is –, fel kell vállalni a szélsőjobb oldallal való ütközést, és ha kell, továbbra is az elhatárolódást.

Lehet azt mondani, hogy a közvéleményben el van túlozva a cigány kérdés dimenziója. Lehet azt mondani, hogy a cigány vezetők túloznak, amikor azt állítják, hogy ez a legsúlyosabb társadalmi probléma a mai Magyarországon, hiszen

legalább ilyen súlyos a mezőgazdaság helyzete, az energiaválság és a többi gazdasági probléma.

Lehet azt mondani, hogy kell egy jó gazdasági és egy jó általános szociálpolitikai program, ami automatikusan megoldja a cigány problémát is. A valóság azonban azt mutatja, hogy ez tévedés!

Ma ott tartunk, hogy nem csupán erkölcsi okok miatt kell törődnünk a szegényekkel és a szegény cigányokkal. A társadalom egynegyedének, benne a cigányság háromnegyedének leszakadása olyan mértékű, hogy a társadalmi békét és a gazdasági felemelkedést veszélyezteti. Elemi érdek tehát rendszerű választ adni a kihívásokra.

A pártok felelőssége

Ami a pártok felelősségét illeti: természetesen nem egyenlő a kormánypártok és az ellenzék felelőssége. Az, hogy a kormány, amelynek törvényi, alkotmányos kötelessége van, menekül a felelősségtől, az égbekiáltó botrány.

Az, hogy elfelejtkezik választási ígéreteiről és saját cselekvési programjáról, az már szégyenletes cinizmus, bűn. Az, hogy felelős kormányzati cselekvés helyett költségvetési támogatásokkal, hivatali székekkel veszi meg a cigány vezetők meg-

vehető részét, az politikai korrupció.

Ez persze azt is jelzi, hogy a cigányságnak magának is megvan a saját felelőssége a kialakult helyzetért, amely nem kisebb és nem is nagyobb, mint azok a korlátozott lehetőségek, amelyek rendelkezésére állnak.

Alaposan levizsgázott a kormány mögött álló értelmiségi és szakértői réteg is. Egy részük buzgón asszisztál a kormányzati semmittevéshez vagy magyarázza a bizonyítványt.

Más részükről feketén-fehéren kiderült, hogy sohasem a cigányok sorsa érdekelte őket önmagában, hanem a cigánykérdést tartották olyan terepnek, amelyen a jobboldal támadható. Számukra a cigánykérdés csak ürügy.

Ők a „megélhetési cigánybarátok”, akik szociálliberális kormányzat alatt csipkerózsika álmot alusznak, konzervatív kormányzat alatt azonban túlórázva bizonygatják, hogy ez a kormány, sőt, ez az ország szélsőjobboldali, fasiszta, nacionalista, cigánygyűlölő.

De már ezekben a körökben is nagy a tanácstalanság, hiszen a szeretett kormány és kormányfő egészségügyi, közigazgatási, oktatási „reformjai” egyre nehezebben védhetőek, és egyre nyilvánvalóbb, hogy a cigányokat fokozott mértékben sújtják.

De a kormány nem létező cigánypolitikájának bírálatánál sokkal fontosabb, hogy mi készen álljunk a kormányzásra és végrehajtsuk a versenyképes és reális lábakon álló, a cigányság élethelyzetét is javító programokat, amely „megváltási” ígérek helyett pragmatikus lépéseket jelent.

Új korszak

Nem lehet figyelmen kívül hagyni azonban, hogy most

egy új korszakhoz értünk, amelynek kezdetén újra kell értékelnünk minden eddigi tudásunkat, tapasztalatunkat és szándékunkat. Hiszen a jelenlegi kormányzat olyan helyzetbe sodorta az országot, hogy mára már a három millió szegények országává váltunk.

Ezért a legszélesebb összefogásra van szükségünk, mert belátható időn belül kormányzó erő leszünk, és akkor nagyobb felelősség, az alkotmányos kötelezettség súlya ránk fog nehezedni.

Be kell látnunk azt is, hogy egy új társadalmi helyzet van. Átszakadt egy gát mind a magyar, mind a cigány oldalon. A szélsőjobboldali radikalizmussal szemben megjelent a cigány etnikai radikalizmus és a félelmetes perspektívát előre vetítő jelző: „erőszakra erőszak a válasz”.

Súlyosbítja a helyzetet az is, hogy a konfliktus szítói között olyan közjogi tisztviselők is vannak, akiknek éppen a konfliktusok oldása lenne a kötelességük.

Vége a viszonylagos társadalmi békének. Ma ugyanis az a kérdés, hogy meg tudjuk-e akadályozni a társadalom etnikai alapon történő polarizálódását, hogy meg tudjuk-e őrizni a felmás társadalmi integráció szerény eredményeit, hogy meg tudjuk-e előzni a tömeges méretű etnikai konfliktusok kitörését?

Ebben az új társadalmi korszakban úgy kell megoldásokat találnunk az új kihívásokra, hogy tudnunk kell: a régiekre sem tudunk megfelelő választ adni. A cigányság egyik sorscsapása a befejezetlen integrációs próbálkozások kudarca.

Most el kellene kerülnünk azt, hogy megismétlődjen ez a mechanizmus és, hogy majd húsz év múlva jöjjünk rá, hogy mit kellett volna csinálni a 21. század elején. Egyszerre kell kezdenünk tehát valamit a rendszervál-

tozás csódtömegével, és az új viszonyok alapjait is le kell raknunk.

Ennek egyik eleme a partnerség továbbfejlesztése. A közel tíz éves Fidesz-Lungo Drom együttműködés elegendő bizonyítéka a korrekt politikai partnerségnek. Ez azonban részint folyamatos megújításra szorul, részint tovább fejlesztendő.

A politikai partnerség érdek-alapú. Ennél tovább kell menni, mélyíteni és szélesíteni kell ezt a kapcsolatot. A Fidesz cigánypolitikáját fel kell emelni a nemzetpolitika szintjére.

Tudomásul kell venni azt is, hogy cigányok nélkül nem lehet cigánypolitikát csinálni. De disz- és álcigányokkal sem, ezt a jelenlegi kormány már bebizonyította. Ugyanakkor óvakodni kell a „hadsereg nélküli tábornokoktól” is, akik könnyen ígérnek, hiszen a valóság nem akadályozza

déseket, legelőször azt mondanám, hogy nincs elkülöníthető cigány sorskérdés. Sorunk sok-sok szállal össze van kötve a magyarság egészének sorsával.

Kölcsönös függőség állapotában élünk: a cigány integráció kudarca a magyar többség kudarca is egyben, és fordítva. Sorsközösségről kell beszélnünk. A magyarságtudattal, helyesebben a magyarságtudattal is rendelkező cigányok a magyar nemzet része. Ha ez így van, a cigányok kirekesztettsége magyar önsorsrontás, a cigányellenesség pedig magyarellenesség is egyben. Kívánom, hogy ez a konferencia sok értékes gondolat járuljon hozzá ennek felismeréséhez.

Navracsics Tibor frakcióvezető, Fidesz

Hozzászólásom címe „Egy felelős kormányzati politika

Navracsics Tibor:
„Az elmúlt húsz év nagyon nehéz időszak volt a magyar társadalom életében. Az utóbbi két év pedig különösen próbára tette a magyar társadalom teherbíró képességét.”

őket ebben. A politikában csak a jól szervezett erő számít.

Ha egy gondolatban kellene összefoglalni a cigánysággal kapcsolatos sorské-

lehetősége”, talán némi magyarázatra szorul, hogy kerül ide a felelős, mint jelző, hiszen értelemszerűen az alkotmány értelmében is a mindenkori kormány a fe-

lelős, a magyar országgyűlésnek ennek következtében a kormány által folytatott politikának is felelősnek kell lennie. Azt kellene mondani, hogy talán hogyan lehet másképpen alakítani a kormányzati politikát. Mégis azért tartottam fontosnak, hogy a felelős jelző szerepeljen a kormányzati politika a lehetséges jövőbeni kormányzati politika minősítésénél, mert meggyőződésem, hogy az elmúlt két évben nem láttunk felelős kormányzati politikát. Ennek egyik szegmense a cigánysággal való bánásmód, a cigányság sorsának intézése, és amiről már elnök úr a köszöntőjében is beszélt, amelynek eredményeképpen ma Magyarországon azt mondhatjuk, hogy 2008-ban az 1990 óta eltelt időszak a demokratikus Magyarország legsúlyosabb szociális megélhetési válságát láthatjuk. Mindez egy felelőtlen kormányzati politikának volt köszönhető, egy olyan felelőtlen kormányzati politikának, amely részben ideológiai örökséggel terhesen abban vélte megoldhatónak a saját fenntartását, ha egyik társadalmi csoportot a másik ellen ugraszt. Ha mindent megtesz annak érdekében, hogy a társadalmi feszültség

növelése révén az oszd meg és uralkodj elve mentén a különböző társadalmi csoportok ne egymással fogjanak össze, hanem egymásra legyenek irigyek. Ne közösen törjenek a jóra, hanem azzal legyenek elfoglalva, hogy mennyit kapott a másik.

A segélyre szorítás, a munkaalkalomtól való megfosztás, a konfliktusok generálása, akár volt annak valós alapjuk, akár teljes egészében mondvacsináltak voltak, arra voltak jók és arra voltak hasznosak az elmúlt két évben, hogy mára szomorúan nézzünk egy szétrongyolódott társadalmi szerkezetet és azon gondolkodjunk, hogy mit kell ahhoz tenni, hogy valahogyan megtaláljuk a kivezető utat. Mit kell ahhoz tenni, hogy ismét jobb napokat lásson Magyarország minden polgára, felekezetre, fajra, nemre való tekintet nélkül, hiszen mindannyian tudjuk, hogy a Magyar Köztársaság mindannyiunk közössége vagy legalábbis mindannyiunk közösségének kellene lennie és ennek érdekében nekünk magunknak kell megtalálni a kivezető utat.

Nehéz időszak

Az elmúlt húsz év nagyon

nehéz időszak volt a magyar társadalom életében. Az utóbbi két év pedig különösen próbára tette a magyar társadalom teherbíró képességét. És a kiszolgáltatott csoportok azok, akiket a leginkább súlyt a válság. Az a cigányság, amely a szocializmus időszakában azt remélhette, hogy a szocialista iparosítás esetleg az ő számukra is meghozza a boldogulást, és ennek következtében vállalták azt is, hogy fél országot keresztül utazva találjanak maguknak munkaalkalmat, biztosítsák valahogy a családjuk megélhetését, és próbálják gyermekeik iskoláztatását is megoldani, az első hullámban elveszítette a munkalehetőségét, elveszítette a megélhetési lehetőségeit, és hogy teljes legyen a kör, a kormányzati politika most is őket sújtja elsősorban, amikor a falusi iskola bezárásával, a falvak ellehetetlenítésével az ott élő cigányság életesélyeit rontják. Kizárják őket a társadalom véráramából, kizárják őket abból a lehetőség sorozatból, amely legalább a jövőt megcsillantja előttük.

Szomorú adataink vannak a cigányság munkanélküliségére vonatkozóan is, de talán még szomorúbbak azok az adatok, amelyek a jövőt

feketítik be, amelyek a jövőre vonatkozóan mutatják azt, hogy bizony sokszoros erőfeszítésre van szükségünk, hogy a cigányság számára megtaláljuk a kivezető utat. Hiszen mindannyian tudjuk, hogy ami a jelenlegi munkanélküliségi adatokat illeti nemcsak, hogy sokszoros a cigányság által lakott területeken a munkanélküliség az egyéb területeken létező munkanélküliségnek, de azt is tudjuk, hogy mind a cigányság körében, mind a magyarság körében sajnos az elmúlt időszakban kezd intézményesülni a többgenerációs munkanélküliség. Vagyis most már azt láthatjuk, hogy a munkanélküliség nem egy sajnálatos jellemzője időként az egyes régiók életének, hanem kezd bizony természetes életformájává válni családoknak. Családok, nagy családok vannak már, amelyek nem tudják, hogy milyen munkából élni. Nem csak a jövedelem szempontjából sajnálatos ez a dolog, hiszen segélyből, úgy ahogy lehet biztosítani a megélhetést, de a jövő szempontjából sajnálatos. Hiszen ha valakinél nem kapcsolódik össze a jövedelem, a teljesítmény, az erőfeszítés, a tisztességes előrejutás, mint ok-okozati lánc, mint olyan esemény, amelyért érdemes élni, akkor könnyen belesüppedhet a céltalanságba, könnyen belesüppedhet abba a létbe, mely szerint nem érdemes semmiért semmilyen erőfeszítést tenni, hiszen úgy sem lehet kitörni. És minél többen gondolják így, annál inkább meg van pecsételve magának a nemzetnek is a jövője. Hiszen, ahogy Farkas Flórián is említette, össze vagyunk kötözve. A mi sorsunk összesodródott az elmúlt évszázadokban, a magyarság csak annyiban tud boldogulni amennyiben a cigányság is boldogul. És a cigányság is csak annyiban tud boldogulni, amennyiben a magyarság

boldogulni tud. Egymást kell segítenünk, egymás előtt kell megnyitnunk a jövő kapuját is.

Lehangoló adatok

Hogy néz ez ma ki? Tavasszal tárgyaltuk a cigányság helyzetéről szóló jelentést, amely meglehetősen lehangoló adatokat tartalmaz. Középiskolába általában az általános iskolát végzetek 73%-a tud továbbtanulni, a cigányságnál ez az arány 20%. Még országosan 2001-ben a 18 évesek 54,5%-a érettségizett, a cigány fiatalok 20–24 éves korcsoportjában ez az arány 2002-ben is csupán 5%. Úgy tűnik, még a megalapozásánál vagyunk csak a kitörési pontnak. Nem arról kell beszélnünk sajnos, hogy önmagában a gazdasági növekedés hogyan hozhatja meg a cigányság sorsának a jobbra fordulását, hanem arról kell beszélnünk, hogy mit kell tennünk, hogy egyáltalán arról beszélhessünk, hogy milyen erőfeszítésekkel fordíthatjuk jobbra a cigányság sorsát. Ez egy felelős kormányzati politika feladata.

Úgy gondolom, ha felelősen akarunk viselkedni, akkor ma arról kell beszélnünk, hogy melyek azok a pillérek, melyek azok az alapok, amelyeket le kell fektetnünk ahhoz, hogy ezekre felállva meg tudjuk tervezni a cigányság, és tegyük hozzá, a magyarság jövőjét. Hiszen azok az adatok, amelyek akár a munkanélküliség, akár az oktatás, akár a jóléti ellátások tekintetében a cigányságra és a magyarságra egyaránt érvényesek, azokról nyugodtan elmondhatjuk, hogy ezekből jövő nem következik. Nem következik, mert a jelenlegi kormány nem tervez semmi olyan hatékony kormányzati lépést, amely szemléletváltást indítana el.

A szemléletváltás alapja

Mi a szemléletváltás alapja? Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Én úgy gondolom, hogy a polgári Magyarország mindenki köztársasága. Nekünk azokat a pontokat kell megtalálnunk, amelyek összekötnek minket. Nekünk azokat a pontokat és azokat a kapcsolódási felületeket kell megtalálnunk, ahol össze tudunk fogni. Tudjuk, vannak olyan politikai erők Magyarországon, akik mindent megtesznek azért, hogy feszítsék azokat a repedéseket, tágtítsák azokat a különbségeket, amelyek esetleg elválasztanak minket. De van egy valami, amely mindenképpen összeköt, és amely mindennél alapvetőbb: itt akarunk élni, Magyarországon akarunk élni, és itt akarunk boldogulni. Jólétben akarunk élni. Együtt és itt. Ez a felelős kormányzati politikának egy lehetséges alapja. Innen kell kiindulnunk, és ha innen indulunk ki, akkor már egy fokkal talán könnyebb a tervezés.

Mi nem úgy gondoljuk, hogy egy felelős kormányzati politika részeként a cigányság felemelése pusztán a lelkiismeret-furdalás megszüntetése lehet. Tudjuk, hogy több mint 100 milliárd forint jut a költségvetésből így vagy úgy roma programokra, akár közvetetten is. Tudjuk, hogy 14 milliárd forint jut a költségvetésből a cigányság megsegítésére. Megnézte-e valaki a kormányzati politikusok közül, hogy hogyan hasznosulnak ezek a források? Nem. Mert senkit nem érdekel. Jelen pillanatban a mai kormányzati politikában a romákkal való törődés, a roma programok kialakítása a lelkiismeret-furdalás tompítását szolgálja csak. Letudják a feladatot. De nem érdekli őket, hogy ez valóban segít-e a közösségeknek. Éppen ezért úgy gondolom, hogy első pillér-

ként konkrét megoldásként egy olyan monitoring rendszert kell kiépíteni, amely az Állami Számvevőszék útmutatásai, illetve az országgyűlési biztos úr útmutatásai alapján pontosan nyomon tudja követni a romák fel-emelésére szánt források hasznosulását és mondjuk ki, hogy alapvető kritériumnak kell lenni, hogy ennek közvetlenül segíteni is kell. Nem klientúrát kell építeni, nem pusztán a lelkiismeret-furdalást kell letudni, hanem segíteni kell a romáknak. És nem csupán emberbaráti kötelességünk, hanem gazdasági, politikai okokból is.

Ha a romákon tudunk segíteni, ha a romákat ismét be tudjuk kapcsolni a gazdaság vérkeringésébe, ha a gazdasági növekedés részévé tudjuk tenni őket, akár munkaerőként, akár fogyasztóként, óriási lehetőség nyílik meg számukra, hogy a magyar gazdasági növekedés is magasabb pályára álljon és fenntartható legyen. Ha meg tudjuk teremteni az oktatás révén azt, hogy képzett munkaerő legyen Magyarország minden szegletében, akár romák által lakott területeken, akár magyarok által lakott területeken, akár vegyesen lakott lakossági területeken, akkor sokkal nagyobb esélyünk van arra, hogy ismét csatlakozni tudjunk ahhoz a gazdasági növekedéshez, ami ma Közép-Európát és Kelet-Európát jellemzi.

Tanulás és munka

Éppen ezért nem elég a források ellenőrzése, nem elég a források hasznosulásának ellenőrzése, de két olyan alapvető intézkedést is kell még tennünk, amely megnyithatja a cigányság és a magyarság előtt is az utat.

Tanulás és munka. Mindent meg kell tennünk annak érdekében, hogy a cigányság újra csatlakozhasson a tár-

sadalom főáramához. Újra csatlakozhasson és léphessen be a tanulás révén a reményünk szerint évről-évre képzetlenebb magyar munkaerőpiacra, legyen egy olyan értelmiségünk, egy olyan szakmunkás rétegünk, legyen egy olyan szakértelmiségi rétegünk és legyen olyan munkaerőbázisunk, amely az ország minden pontján azonos képzettséggel, versenyképes tudással elérhető legyen a külföldi befektetők vagy a magyar vállalkozók számára és ebből a szempontból ne számítson sem a tudásszint, sem az érvényesülési lehetőség szempontjából, hogy ki milyen származású. De ez az oktatás teremtsen meg annak a lehetőségét is, ha valakinek számít, hogy milyen származású, akkor ápolni tudja kulturális értékét. Vagyis nyissuk meg az oktatás révén azt, hogy a cigányság megismerje saját magát, ismerje meg a saját örökségét, tudjon élni a kulturális autonómia lehetőségével, az önkormányzati rendszer adta lehetőségekkel és ezt valóban a saját kulturális hagyományainak, saját kultúrájának kibontakoztatására használhassa fel.

A munka mindennek az alapja. A munka teremti meg annak a lehetőségét, hogy az ember elhelyezze magát a társadalomba, értékelni tudja saját maga, közössége és tágabb közössége, nemzete teljesítményét. Megfelelő helyekre kerüljenek az értékek és mind a családjával, mind a barátaival, mind pedig nemzetével békében éljen. És nem mellesleg a munka teremti meg annak a lehetőségét, hogy jólétben éljen az egész nemzet. Az „Erős Magyarország” című program, amelyet 2008. március 30-án fogadott el a Fidesz Magyar Polgári Szövetség Országos Választmánya, ennek az alapjait és ennek a kereteit próbálja meg felraj-

zolni. De rendkívül szegényes lenne a romaprogramunk, ha mi Budapesten egy íróasztal mögött próbálnánk megtervezni, hogy mit kell tenni a romáknak, a cigányoknak, a közösségeknek ahhoz, hogy jól érezzék magukat saját hazájukban. Ezért van szükség a Lungo Dromra. Mi nem az a párt vagyunk, amely fölülről akarja megmondani, hogy hogyan kell érezni, mit kell gondolni, és hogyan kell boldognak lenni. Önök tudják, hogyan kell boldognak lenni, hogyan akarnak boldogok lenni, hogyan akarnak boldogulni. Ezért van szükség a magyarországi cigányság legjobban szervezett és legnagyobb politikai erejére a Lungo Dromra, amellyel hála a jó égnek most már több éve szoros szövetségben és rendkívül hatékonyan együttműködünk, és amely a jövőben is ezt a lehetőséget adja meg nekünk. És a Lungo Drom saját közösségének azt a lehetőséget adja meg, hogy fel tudnak emelkedni. Hiszen

mögötte egy olyan párt áll, amely komolyan gondolja annak az eszméjét, hogy a Magyar Köztársaság minden polgára egyenrangú és egy felelős kormánynak minden polgárával egyenrangúan kell bánni.

Balogh Zoltán, az Emberi jogi, Kisebbségi és Válsági Bizottság elnöke:

A monitoring rendszer nagyon fontos

Ha prioritási listát kellene fölállítanunk a magyarországi cigányságot sújtó hátrányok megszüntetésére, hogy mi a legfontosabb, akkor valószínűleg mindenki első helyre a pénzt írná. Hiszen pénz nélkül kormányprogramot sem lehet megvalósítani. És semmi mást sem, ha az ember a társadalomban pozitív változást akar elérni. Én mégis azt mondanám, és ez az én alaptézisem, hogy minden olyan forint, ami mögött, ami mellett, amiért nem áll jót legalább egy ember, az kidobott pénz.

Emlékszik nyilván Farkas Flórián és **Varga József** képviselő úr is, amikor az Emberi Jogi Bizottságnak a nagykanizsai kihelyezett ülésére meghívtuk **Turai Gyulát**, az Állami Számvevőszék képviselőjét, a kiváló közigazgatási szakembert, aki elmondta, hogy micsoda milliárdok mentek el állítólag cigány ügyre az elmúlt évtizedekben Magyarországon. Akkor én megijedtem, mert ugye ez egy olyan kétélű fegyver, amit nagyon különböző módon lehet használni. Ez abszolút alkalmas a cigánysággal szembeni hangulatkelésre. Ennyi pénz van és még mindig nem elég? Ez az egyik része a dolognak, a másik része pedig az, amit Navracsics Tibor mondott, hogy ennek a pénznek a sorát valójában soha senki sem ellenőrizte. És ha van etnobiznisz, akkor – ezt el szokták mondani a kisebbség képviselői –, nem az etnikumoknak a biznisze, hanem azoké, akik nem tartoznak a kisebbségekhez.

Úgy gondolom, hogy a monitoring rendszer nagyon fontos. Meg tudjuk ígérni, ha mi ezt a felelősséget megkapjuk, akkor fogunk arról gondoskodni, hogy egyetlen forint se jusson el olyanokhoz, akik nem címzettjei ennek, hanem valóban azokhoz jusson el, akiknek erre szükségük van, és akiknek szája Magyarország. De akkor is, ha meg lesz ez a struktúra, meg lesz ez az ellenőrző rendszer, akkor is szükség lesz minden forint mellé emberre és közösségre. És ez az, ahol megjelenik az egyházaknak a szerepe, mert egyébként minden forint még akkor is, ha oda jut ahol szükség van rá, könyöradományként fogják tekinteni, arra fogja az embereket serkenteni, hogy ők ne törődjenek magukkal, majd ők megoldják mindenféle segélyekkel az életüket és mentálisan még ellenállás is fog szítani. Mert az ember azt, akitől állandóan csak kap, és neki még hálásnak is kell lennie, azt előbb vagy utóbb nagyon meg fogja

Balogh Zoltán:
„Úgy gondolom, hogy a monitoring rendszer nagyon fontos. Meg tudjuk ígérni, ha mi ezt a felelősséget megkapjuk, akkor fogunk arról gondoskodni, hogy egyetlen forint se jusson el olyanokhoz, akik nem címzettjei ennek, hanem valóban azokhoz jusson el, akiknek erre szükségük van, és akiknek szája Magyarország.”

utálni. Azokat szoktuk szeretni egyébként, akiknek adunk és akkor jól érezzük magunkat. Ez a folyamatos kiszolgáltatott helyzet mentálisan is rosszat tesz.

Ezért azoknak az embereknek kell, azoknak a közösségeknek, azoknak a szakmai csoportoknak kell odaadni a pénzt és az eszközöket, akik jól tudják azt majd használni.

Úgy visznek segítséget, hogy közben életformát visznek

Szoktunk találkozni konferenciákon ilyen emberekkel, ők elsősorban a cigánysággal foglalkoznak, tehát ritkán érnek rá arra, hogy eljőjenek konferenciákra. Akik úgy visznek segítséget, hogy közben életformát visznek, hogy közben kultúrát visznek, hogy közben lelki megújulást visznek, mert elsősorban és mindenekelőtt egyenrangú embereknek tekintik azt a másikat. Szerintem ezeknek a transzmissziós szíjjaknak az összefogása és a megbecsülése, a társadalmi megbecsülése az, amire nagy szükség van Magyarországon.

Egyházi körökben szoktam elmondani, hogyha az ember nem tudja, hogy egy sebet hogy lehet rendesen kezelni, akkor hiába mondja annak a sebesültnek, hogy Jézus szeret, és minden rendben van. Természetesen a szakmai hitelesség, a szakmai hozzáértés és az a fajta lelki elkötelezettség együtt kell, hogy járjon. És én úgy gondolom, hogy valamilyen módon ezeknek az embereknek az összefogását kellene erősíteni. De úgy gondolom, hogy ehhez szükség van kormányzati segítségre. Alapvetően azoknak a struktúráknak a megteremtésére, amelyek könnyítik ezeknek az embereknek a pozitív szándékainak a megvalósítását, mert hangsúlyozom,

Matolcsi György egy olyan többkulcsos járulékfizetési rendszer bevezetését javasolta, amelynek részeként például a legelmaradottabb vidékeken a munkavállalók után, nem kellene járulékot fizetni.

ha nincs annak a segítségnek, annak a pénznek, annak a törvénynek, annak az intézkedésnek arca, szíve és keze, akkor ott bizony előbb vagy utóbb visszajára fordul. És sajnos ma inkább ilyen időszakot élünk, úgyhogy remélem lesz ez még másképp is.

Kállai Ernő kisebbségi ombudsman:

A szélsőjobb térhódítása fenyegeti leginkább a cigányságot

„Szeretnék utalni **Kemény Istvánra**, aki az 1970-es évek elején írt nagy tanulmányában már akkor felhívta a figyelmet, pedig valószínűleg fogalma sem volt arról, hogy rendszerváltozás lesz, meg semmi ilyesmi, akkor felhívta a figyelmet és modellezte azt a helyzetet, ami most van. Leírta nagyjából, hogy mi fog történni abban az esetben, ha sem az oktatás, sem a munkaerőpiac szerkezete nem alakul át egy bizonyos időn belül. És ez bekövetkezett. Annak ellenére, hogy valóban tudta volna, hogy a rendszerváltozás bekövetkezik.

Elcsépeelt fordulat, hogy a rendszerváltozás egyik nagy

vesztése a magyarországi cigány közösség. Most más megvilágításban kellene ezt egy kicsit helyezni. Mitől lett vesztése a magyarországi cigány közösség a rendszerváltozásnak? Nem attól természetesen, hogy rendszerváltozás következett be

és kialakult egy olyan átmeneti helyzet, amelyben nagyon sok cigány és nem cigány embernek megrendült az egzisztenciája Magyarországon. Hosszasan elemezhetnénk, hogy a rendszerváltozásnak a gazdasági alapjait meg gyökereit, amire

Kállai Ernő kisebbségi ombudsman szerint a szélsőjobb térhódítása fenyegeti leginkább a cigányságot.

most természetesen nincs idő, de nyilvánvalóvá vált, hogy az a képzetlen munkaerő, legyen az cigány vagy nem cigány ember, pillanatok alatt munkanélkülivé fog válni Magyarországon a magánosítás következtében. Ez természetesen bekövetkezett.”

Az ombudsman szerint a szélsőjobb térhódítása fenyegeti leginkább a cigányságot. Mint mondta, el kell kerülni, hogy a roma politikusok azzal szembesüljenek a jövőben: az egyre erősödő visszaszármazási jelenségek miatt a romáknak el kell költözniük az országból.

**Széles Gábor
a romák
felzárkózásának
zálogát
a falufejlesztésben
látja**

A konferencia meghívott előadójaként **Széles Gábor** nagyvállalkozó, a Magyar Hírlap tulajdonosa életveszélyesnek tartotta egy ilyen gondolat felvetését. Rámutatott, hogy egy népcsoport elköltöztetésének gondolata a

hitleri fasizmust idézi, és mint mondta, reméli, hogy senkinek sem célja erre kényszeríteni a cigányságot. Széles Gábor szerint a kormánynak egyetlen roma programja van: a szélsőségekkel való riogatás. Döbbenetesnek tartja, hogy a **Gyurcsány Ferenc** által jegyzett tanulmányban egy szó sem esik a cigányságról és a falvak fejlesztéséről. Nem létezhet olyan gazdaságfejlesztési program, amely nem foglalkozik a romákkal, és

amely csak kilencmillió embernek biztosítaná a felemelkedést, de az egymillió cigányságot kihagyja ebből a lehetőségéből. Széles Gábor a romák felzárkózásának zálogát a falufejlesztésben látja, hiszen a cigányság nagy része vidéken él, ráadásul a falvakban lehet legkönnyebben munkahelyeket teremteni. Elég lenne, ha minden településnek tízmillió forintot adnának erre a célra, ami összesen 32 milliárd forintos költségvetési kiadást jelen-

tene. Ebből az összegből – tette hozzá Széles Gábor – ma mindössze öt-hat kilométernyi autópálya épül.

Matolcsy György Fideszes képviselő, volt gazdasági miniszter úgy ítéli meg, hogy a városokban kell munkahelyeket teremteni. Matolcsy egy olyan többkulcsos járulékfizetési rendszer bevezetését javasolta, amelynek részeként például a legelmaradottabb vidékeken a munkavállalók után, nem kellene járulékot fizetni.

A fotó jobb szélén Varga József fideszes országgyűlési képviselő

Széles Gábor (a fotó jobb szélén): „Nem létezhet olyan gazdaságfejlesztési program, amely nem foglalkozik a romákkal, és amely csak kilencmillió embernek biztosítaná a felemelkedést, de az egymillió cigányságot kihagyja ebből a lehetőségéből.” Fotók: Nyári Gyula

Nem a munkahelyhez váltottunk életre szóló jogot, csak a munkához!

A nem meghatározható életkorú férfi mindennap ugyanazt csinálja. A szemétbúvár számára reggelente kezdődik a napi kukatúra. Munkaeszköze egy piszkavas, mellyel derékig behajolva keresi a másodlagosan felhasználható tárgyakat. Konténerek belsejébe mászik, s nem zavarja a bűz. Üveg, fém, papír és száraz kenyér mind-mind értéket jelentenek. Ezeket a kincseket keresi, amelyeket elad némi pénzkereset reményében. Ebből a kényszerűségből már nehéz a kitörés. Gondolatai már este azon járnak, hogy holnap újból ott legyen a konténereknél.

Mi állampolgárok élünk, s a túlélés nehéz pillanataiban kérdezzünk is. Az pedig a következő: hogyan tovább? Melyik út a helyes, az igaz, amelyet a politikusok ajánlanak? Mert keveset keresünk, ha éppen van hol és minden drága. Félünk a munkanélküliségtől, ami naponta leselkedik ránk. Nem a munkahelyhez váltottunk életre szóló jogot, csak a munkához. Cégtáblákat cserélnek, eladják a gyárat, leépítenek. A rendszerváltás óta bekövetkezett változásokból sokan csak a bajokat érzik. Sok minden tisztázódott, mert a munkásosztály nem ment, nem megy a paradicsomba.

Munkát keresni ma meglehetősen reménytelen vállalkozás. Sokan nem ismerik azokat a normákat, amelyek előnyt jelenthetnének. S az esély is így alakul. Mi lesz az emberekkel? Szegénység, egészségkárosodás, kilátástalanság... Még leírni sem jó érzés ezeket a súlyos talommal bíró szavakat. Hát még ilyen kereszttel élni a mindennapokat!

Sokszor állítanak meg az utcán panaszkodó emberek, de gyakran szembesülök ne-

hez élethelyzetekkel is. Jó lenne, ha dolgozhatnának. Jó lenne, ha nyugodtan élhetnének. Jó lenne...

Hol vannak az esélyek? A periférikus lét szélén vergődő milliók esélyei? Akiknek problémát jelent a napi bevétő előteremtése, a rezsi kifizetése, a gyógyszerek megvásárlása. Csak a létbizonytalansághoz van esélyük? Csak ők a felelősek sorsuk rosszabbodásáért? Egyre több az olyan civil szerveződés, amely szociális-egészségügyi gondok megoldását segíti azzal, hogy felvállalja a társadalom sérültjeinek képviselőt. Az önszerveződés folyamatára kényszerítőleg hat a mai gazdasági-foglalkoztatási helyzet.

Növekszik azoknak az állampolgároknak a száma, akik önhibájukon kívül csúsznak lefelé az egzisztencia lejtőjén, egészségesek és megváltozott képességűek egyaránt. Az utóbbiak a munkaerőpiac legkiszolgáltatottabb alanyai. A betegség, az elszenvedett kudarcok miatt e honfitársaink gátlások lesznek, lelkiileg érzékenyek maradnak, hiszen nehéz terhet jelent, ha valaki a cselekvésében, érvényesülésében akadályozott. A be-

Fotó: illusztráció

tegség átalakítja a szokásait, megszabja az életvitelét és lehetőségeit, pedig szeretnének dolgozni, hogy életüket saját akaratuk szerint éljék, alapvető jogaikat gyakorolhassák. Az ő megítélésük sokszor életpéldéktől sem mentes. A beilleszkedés elképzelhetetlen segítő társadalmi környezet nélkül. Ha lenne konkrét elfoglaltság, munkahely, tervek születnének. Valami új kezdődhetne...

Az olyan családban, ahol megváltozott képességű ember él, további családtagok sorsa válhat bizonytalanná. A munkáltatók elsősorban az állástalanokat keresik és alkalmazzák. Ha kiderül, hogy fogyatékos egyénről van szó, oda az esély. Egyes foglalkoztatók azért nem állítanak munkába ilyen polgárokat, mert úgy gondolják, gyakran

betegeskednek. A munkaügyi kirendeltségek rehabilitációs csoportjai regisztrálják a sorstársakat, de sajnos kevés olyan munkahely van, ahová kiközvetíthetnék őket. Intézményes segítség nélkül szinte lehetetlen boldogulni. Az átképzés igénybevétele persze javíthatja az elhelyezkedés esélyeit. Természetesen álláskeresőkor fontos szerep hárul az ismerősökre, a családtagokra, mert bármilyen hírmorzsa reményt és eredményt jelenthet. Tehát bizakodni kell. A tényleges megoldás azonban minél több munkahely, rehabilitációs munkahely létrehozása lenne. Ehhez azonban pénz, pénz és megint pénz kell. A megváltozott munkaképességű embereknek is joguk van a minőségi élethez. Minden állampolgárnak...

A „valódi munkahely” (nem közmunka) lehet csak és kizárólag az a pont, ahonnan kizökkenhető valaki a mélyszegénységből.

Az Eduinvest Tanácsadó Kft. és a Lungo Drom 2008. májusában helyzettelmérést végzett a roma lakosság körében. A helyzettelmérés 1483 fő megkérdezésén alapult. Az érintett régiók: Közép-Magyarország, Dél-Dunántúl és Észak-Alföld. Kérdéseink a Társadalmi Megújulás Operatív Program célterületeire, a foglalkoztatásra, az oktatásra és az egészségügyre fókuszáltak. A lekérdezés során a kérdezőbiztosokat a Lungo Drom delegálta.

A szeptember 8-ai konferencián Berényi László, a Lungo Drom alelnöke ismertette a felmérés megállapításait. Fotó: Nyári Gyula

Legfontosabb megállapításaink:

- 1.) A jelenleg érvényben lévő nyugdíjkorhatárnál korábban hunytak el a megkérdezettek szülei (mindkét nem esetében 59 évesen), azaz a roma lakosság várható élettartama alacsonyabb a magyar nemzetiségű többségénél. Érdekes módon az ő esetükben a férfiak és a nők halandósága nem különbözik.
- 2.) Ugyan a romák nagy

többsége magyar anyanyelvűnek tekinthető, de a megszokott számoknál magasabb arányban használnak kizárólagosan vagy esetenként valamely cigány nyelvet a családtagok egymással való érintkezésük során (összesen 38%).

- 3.) A megkérdezetteknek átlagosan 2, 10 gyermeke van, a leggyakoribb a kétgyermekes család. Az országos átlagnál lényegesen korábban vállalnak először gyermeket: a nők 19 éves koruk betöltése előtt, míg a férfiak 20 éves koruk betöltése után. Ha korcsoportos összehasonlítást teszünk, láthatjuk, hogy egyre kisebb a gyermekvállalási hajlandóság a roma nők esetében.

- 4.) A válaszadók valamivel több, mint fele nagyobb részt roma szomszédokkal bír, csak 10% él kizárólag magyarok között. Közép-Magyarország, Dél-Dunántúl és Észak-Alföld összehasonlításában a leginkább

szegregált településrészen utóbbiak élnek.

- 5.) A megélhetés terén Közép-Magyarország és a másik két régió markánsan eltérő adatokat mutat. Állással rendelkezik a válaszadók 63%-a Közép-Magyarországon, míg a másik két régióban átlagosan 35%. Vállalkozással bír Budapesten és Pest megyében 10%, míg másutt 4–5% ugyanez az arány. A megkérdezettek összesen 38%-a részesül valamiféle állandó segélyben, és 21,5% végzett közmunkát az elmúlt 1 évben.
- 6.) Iskolázottságban nem mutatkozik szignifikáns regionális különbség. Az adatok súlyos lemaradást mutatnak a többségtől: a roma válaszadók 63%-a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik, 8,2% érettségizett, és 3,2%-nak van diplomája. Figyelemre méltó az érettségizettek és a diplomások arányszáma közötti viszonylag szűk kü-

lönbség. Az elmúlt 1 évben a válaszadóknak pusztán 12,8%-a vett részt képzésben (18 éven felüliek!)

7.) 11,5%-nak van szakmai képesítése. Leggyakoribb megszerzett szakmák: **1. kőműves 2. szobafestő 3. varrónő.**

8.) Mi kell a személyes boldoguláshoz? A válaszadók szerint elsődlegesen **biztos állás (1.), jó egzisztenciális és családi háttér, illetve párkapcsolatot. (2–4.).** A munkabírák jelentőségében az 5. helyre szorult, a „megnyerő külső” pedig megelőzte még a jó modor, az ismerettség kör (7–8.), **az iskolai végzettség (9. hely!),** a vállalkozói mentalitás (10.), az idegen nyelv tanulását (11.), valamint a párttagság (12.) jelentőségét.

9.) Feltettük a kérdést,

hogyan a megkérdezettek milyen szakmaválasztásnak örülnének a gyermekük esetében? Kiemelkedett a válaszok közül **az orvos és a jogász szakma presztízse,** általában pedig a humán, az egészségügyi és a pedagógiai szakmák. A diplomához kötődő szakmák közül a mérnök, de különösebben a pénzügyi-gazdálkodási sem került gyakori említésre. A középfokú iskolázottsághoz kötődő szakmák közül az építőipari mellett a fodrász, az eladó, az autószerelő-fényező, a szakács és a (bútor)asztalos bír vonzerővel a romák számára.

10.) Interjúk egészítették ki a kérdőíves lekérdézt: a roma civil és politikai érdekképviseletek munkatársai az elmúlt 5–10 évben **növekvő diszkriminációt** érzékelnek az ok-

tatás, a foglalkoztatás és az egészségügy területén. Ez fokozza a romák motiválatlanságát a tanulásban való részvétel esetében, nem hiszik, hogy ez segítené nekik a felemelkedésben. Ráadásul az oktatási gyakorlatban máig is módszertani deficitet látnak a romákkal való foglalkozás esetében.

Összegezve a legfontosabb tapasztalatok a kérdőívek és interjúk alapján a pályázattal kapcsolatban:

Vélhetően a korai családalapítás erős ösztönzéssel bír a megélhetést biztosító életvezetési stratégia fenntartására és erősítésére.

Ez az életvezetési gyakorlat a jelenlegi támogatási-segélyezési körülmények között teljességgel racionálisnak tűnik a megélhetés felől nézve, viszont a felemelkedés legkisebb esélyét sem biztosítja.

Az alkalmi tanfolyami képzések ezen a helyzeten nem tudnak változtatni, csakis a rendszeres, kiszámítható jövedelemforrás képes vonzó alternatívát nyújtani az életvezetés megújulásához, a roma kultúra tiszteletben tartása mellett.

A jelenlegi támogatások akció jellegűek, azonban szociológiai szempontból ez a forma célszerűtlen, vagy akár kontraproduktív lehet.

A romákért tenni akarók egy ilyen egydimenziós, rövid távú pályázati projekt során a jelek szerint könnyen hitelüket veszítik, mert azzal szembesítik az alanyokat, hogy az önmagában bármilyen sikeresnek tekinthető projekt végzetével őket ugyanabban a léthelyzetben hagyják. Ilyen módon a „valódi munkahely” (nem közmunka) lehet csak és kizárólag az a pont, ahonnan kikökö kenthető valaki a mélyszegénységből és az azzal való megküzdés stratégiájából.

Kata szerint a világ

Szeptember 27-én délután láthatják a Duna TV nézői **Bársony Kata** (26) főszerkesztő filmjét. A 2007 tavaszán indult Mundi Romani-sorozat újabb epizódja egy olaszországi romatábor lakóinak mindennapjait mutatja be. Bársony Katával beszélgetünk, aki az idén végzett az ELTE szociológia szakán.

– **Mikor döntött úgy, hogy tévés lesz?**

Középiskolás koromban, 16 évesen az MTV kettes csatornáján a **Márkus Kata** szerkesztette Repeta című ifjúsági magazinhoz kerültem műsorvezetőnek. Márkus Kata nyitottságának köszönhetően mi, fiatalok is lehetőséget kaptunk arra, hogy szerkesszünk is az élő adásokban. Tizennyolc éves lehettem, amikor megkeresett **É. Szabó Márta**, a Cimbora főszerkesztője, hogy legyek nála műsorvezető. Majd 2006 novemberében kezdődött el az együttműködés a Duna TV-vel **Cselényi László** elnök úr kezdeményezésére. Ő választott ki a Mundi Romani vezetésére. Abban az időben Brüsszelben dolgoztam, a Liberális Párt külügyi bizottságában mint gya-

kornok. Három hónapot még Brüsszelben töltöttem az Európai Roma Információs Szolgálatnál, ahol több cikket publikáltam, így: A Media, Power, Strategies (Média, hatalom, stratégiák) című munkát. A Mundi Romani első epizódja egyébként Indiában – Hyderabadban készült.

– **Mit tanult az egyetemén?**

Az ELTE szociológia szakán végeztem idén januárban. A diplomámat média- és kommunikáció szociológiából, valamint szociálpszichológia szakirányban szereztem. A diplomamunkámat angolul: Social movement and ethnic identity (Társadalmi mozgalom és etnikai identitás) címmel írtam.

– **Kik voltak a tanárai?**

Kiváló emberek voltak:

Síklaki István, Vajda Júlia, Rényi Ágnes és Angelusz Róbert. A gyakorlatot leginkább Síklaki professzor mellett szereztem, vele a tanuláspszichológiát kutattuk a különböző etnikai csoportokhoz tartozó gyerekek körében. Nekem szerencsém is volt, mert a szociológia mellett a negyedik évfolyammal egyidejűleg egyéves roma diplomáciai programban is részt vettem, amelyen tizenhárom európai országból huszonhat fiattal hozott össze a sors. Jómagam Magyarországot képviseltem Vámosi Gyulával együtt. Amikor sok hónap kemény munkája eredményeként jó eredménnyel végeztem diplomáciából, igen jó ajánlást kaptam. **Mohácsi Viktória** magyar liberális EP-képviselő segítségével kerülhet-

tem ki Brüsszelbe külügyi gyakornoknak.

– **Több idegen nyelven beszél.**

Franciául és angolul, illetve a romanes és természetesen magyar nyelven beszélek.

– **Egyik fontos tanácsadója és szakértője Kurucz Marion, aki francia–magyar kétnyelvű, ő elsősorban az emberi jogok szakértője.**

Vele tavaly a velencei biennále roma pavilonjában jöttem össze. Hálás vagyok a sorsnak, hogy találkoztunk, mert kiváló nemzetközi jogi tudással bír, nyelvismerete és barátsága hozzájárul nemzetközi sikereinkhez.

– **Úgy tudom, hogy nagyon korán kezdett el néptáncal foglalkozni.**

Hat éves voltam, amikor bekerültem a **Bihari János Néptáncegyüttesbe**. Fél éle-

A több mint másfél évvel ezelőtt indult sorozat első része Indiával foglalkozott. A stáb meghívást kapott egy hagyományos indiai esküvőre, ahol felfedezhették, mennyire fontos ebben a kultúrában a házasság intézménye. A fotón középen: Bársony Kata

temet végigtáncoltam **Foltin Jolán** gyermektáncgyűjtésében. Tizenhét évesen az Almásy Téri Szabadidőközpontban pedig már roma táncot tanítottam. Ez a fajta műveltség is kell ahhoz, hogy az ember lássa maga előtt a sokszínű Európát.

– Hol született?

Budapesti vagyok. Az általános iskolát a XIII. kerületben, az Újlipótvárosban végeztem. Középiskolába részben a Madáchba, részben pedig az Alternatív Közgazdasági Gimnáziumba jártam. Az utóbbinak köszönhetem, hogy megtaláltam önmagam, hogy ma az vagyok, aki, mert a diákokat hagyták kibontakozni, valódi képességeiket fejleszteni. Itt is kiváló tanáraink voltak, így **Lőrinc László**, akinek mindig hálás leszek. Nagy dolognak tartottam, hogy romaként tiszteltek és megbecsültek.

– Sokat hozott a családból?

Természetesen édesanyám nagyban hozzájárult ahhoz, hogy másodgenerációs roma értelmiségiként megálljam a helyem az életben, és fel-emeljem a szavam a romákat ért jogsértésekkel szemben. A mamát komoly példaképnek tartom.

– Mit csinál, ha van egy szusszanásnyi szabadideje?

A lelkem mélyén még mindig táncos vagyok, és olyankor keresem az Európában szétszéledt barátok társaságát. **Saimir Mile**, a párizsi Le voix de Rom civil szervezet vezetője az első roma, aki a Sorbonne Egyetemen végzett. Ő is egy olyan barátom, akivel már évek óta nem találkoztam. A rég nem látott barátok megtalálásának az időszakát élem. Szakbarbár lettem, s táncolni már nincs időm. Most éppen újabb feladat előtt állok, egy nyolcperces anyagot mutatunk be egy biztonságpolitikai tanácskozáson a Rómában felvett riportfilmünkben.

* * *

A Mundi Romani epizódjai az interneten is hozzáférhetők. Emlékeztet, hogy augusztus végén olasz rendőrök el akarták kobozni a Duna TV és a Romédia Alapítvány dokumentumfilmje forgatóstábjának anyagát, amelyet egy ottani, Casilino 900 nevű, Európa legrégebbi romatáborában készítettek. A botrányról két olasz lap is beszámolt. A hatóságok azzal érveltek, hogy a stábnak nincs forgatási engedélye. Az olasz Radikális Párt képviselőjének közbenjárására végül is az ügy megoldódott, és a stáb visszakapta mind a leforgatott anyagot, mind a munka során használt kamerákat.

Ennél kellemesebb esemény is történt Bársony Kátával. A nyáron ugyanis meghívták a monte-carlói nemzetközi televíziós fesztiválra a Csapdába zárva (Trapped) című dokumentumfilmjüket, amely a koszovói Mitrovicában ólomszennyezett területre telepített romák életét mutatja be. Az alkotás a hírdokumentum kategóriában versenyzett. A Csapdába zárva operatőre, az egykori Fekete Doboznál dolgozó **Cs. Nagy Sándor**, valamint **Hévesi Nándor**. A film a roma közösségek sokszínűségét bemutató világjáró sorozatának tizedik része volt. A huszonhat perces film azt mutatja be: a háború utáni Koszovóban férfiak, nők és gyermekek élnek csapdába zárva, lassú haldoklásra ítélve az ólomszennyezett menekülttáborokban. A produkciónak készült egy nemzetközi, többnyelvű változata is. Az észak-koszovói Mitrovicában található a volt Jugoszlávia egyik legnagyobb ipari létesítménye, a Trepci Bányaüzemi Vállalat üzeme, amely munkalehetőséget nyújtott szerbeknek, bosnyákoknak, törököknek, romáknak és askaliknak, vagyis az albán anyanyelvű romáknak.

A folyó túlszárnyán, Mitrovica roma negyedében, a Mahalában több mint nyolcezer roma és askali élt békében. Mindez 1999-ig volt így, amikor a város a koszovói etnikai villongások jelképévé vált. A visszatérő koszovói albánok lerombolták a Mitrovica déli részén található Mahalát. A romák jelentős része elmenekült. Azokat, akik ott maradtak, az ENSZ békefenntartói a város északi, szerbek lakta részén lévő táborokba telepítették, a Trepci-bányák mérgező hulladékokkal borított területére. Annak ellenére, hogy az ENSZ tudott a gyárterület magas ólomszennyezettségről. A romákat akkor úgy tájékoztatták, hogy csak negyvenöt napig kell kibírnuk.

Bár a romák alkotják Európában legnagyobb kisebbségét, hangjuk mégis évszázadok óta süket fülekre talál – mondja Bársony Káta. A Mundi Romani a romák el nem mondott történeteit keresi, éljenek bárhol a világon. A több mint másfél évvel ezelőtt indult sorozat első része Indiával foglalkozott. A stáb meghívást kapott egy hagyományos indiai esküvőre, ahol felfedezhették, mennyire fontos ebben a kultúrában a házasság intézménye. A következő epizódban a forgatócsoport Saintes Maries de la Merbe látogatott, a dél-franciaországi Camargue régióba, ahol a helyi romák hetven éve minden május 24-én megtartják Szent Sára ünnepét. Miközben a stáb az ünnepségre készült, a nézők megismerkedhettek az Erdélyből származó Covaci család történetével, életükkel. A harmadik epizódban ugyanitt, Dél-Franciaországban a roma pünkösdi zárándoklatról forgattak, amikor is a helyiek védőszentjük, Szent Sára előtt tisztelegtek. Tavaly augusztusban a Mundi Romani stábjá meglátogatta az 52. Velencei Kortárs

Művészeti Biennálét, itt is az első roma pavilont, amely az Elveszett Paradicsom nevet viselte. Ez az első kiállítás, amely bepillantást enged a kortárs roma művészek alkotásaiba. Tavaly szeptemberben voltak Macedóniában, egész pontosan Kumanovóban és Suto Orizariban. A macedóniai romák kivételes öntudatossága messze földön híres. A nagy nyomor, az iskolai szegregáció és a személyazonosító okmányok hiánya a fő probléma. Októberben Szerbiába utaztak a híres Guca trombitafesztiválra, ez a Balkán legnagyobb zenei mustrája. Tavaly novemberben Andalúziába, ezen belül Granadába látogattak a stáb tagjai, hogy megismerkedjenek a gitárokkal, vagyis a spanyol romákkal és a leghíresebb Flamencon család tagjaival, a Mayákkal. **Mario Maya**, a család alapítója kalauzolta a stábot a régi roma negyed barlangjaiban. Az idén 71 éves világhírű koreográfus életéről, gyermekkoráról és karrierjéről lánya, **Ostalinda Maya** emberi jogi aktivista mesélt. Decemberben, nem sokkal karácsony előtt a kelet-magyarországi Paszab községben járt a stáb, ahol egy igen tehetséges roma családdal ismerkedtek meg. Zenei képességeik mélyen gyökereznek, és együttesük, a Parno Graszt európai hírű. Idén februárban Jeruzsálemben forgattak Bársony Kátáék, ahol megkeresték az ott élő Domari Roma közösséget. Tagjai éppúgy Indiából származnak, mint romani testvéreik. Márciusban a Mundi Romani Temesvárra látogatott, ahol az ott élő romák életével ismerkedtek. Áprilisban a Mundi Romani Brüsszelben forgatott, ahol a Nemzetközi Roma Napon jártak. Ez volt az Európai Unió első ilyen ünnepsége.

Népszabadság

Pogonyi Lajos

2008. szeptember 19.

A siker hihető álma

Akár provokatívnak is tűnhet a cím, hiszen a sikerről és a sikerességről a legteljesebb mértékben megoszlanak a vélemények. Társadalmi és politikai értelemben egyaránt. Szembeszökően ellentétesen vélekedhetnek róla azok, akik viszonylagos jólétben élnek, s megint másként azok, akik teljes reménytelenségben tengetik életüket. S ugyanígy akik a hatalom kegyeltjei és akik kívül rekedtek. Látszólag ebből az is következik, hogy *a siker olyan fogalom, mely személyvesztő módon hol így, hol úgy használható.* Csak éppen arról sem feledkezhetünk el, hogy a sikerességnak kézzelfogható jelei vannak. Még hozzá a társadalom minden területén. Mert valóban értelmezhető jelzőszámokban követhető nyomon, hogy az ország az eladósodás felé tart vagy sem? Az úgynevezett életminőségi mutatókban érzékelhető-e javulás vagy sem? Növekszik-e az állampolgárok biztonságtudata vagy sem?

Váltig szaporíthatók ezek a kérdések, s egyikre-másikra még meggyőző válasz is adható. Ám a lényeg mégiscsak abban rejlik, hogy a növekvő gazdasági teljesítményeknek kik a haszonélvezői.

A REMÉNYVESZTETTSÉG ÖNKÉNTES SZÓSZÓLÓI

A társadalom többsége érzékeli e egyáltalán, hogy valamivel jobban él, vagy fokozatosan jobban fog élni? Ha ebből indulunk ki, azt kell mondanunk, hogy a közvélekedésben inkább a negatív ítéletek a hangsúlyosak. Korántsem véletlenül. Mert a köznapok valósága mindig ridegebb annál, ahogyan ez a politikai közbeszédben megjelenik.

S nem csupán arról van szó, hogy valaki a szerencsés körülmények folytán sikeresnek érzi magát, másokat pedig a balszerencse üldöz. Egy pillanatra sem hagyhatjuk ugyanis figyelmen kívül, hogy akik ma szerencsétlennek tartják magukat, abban a külső körülmények is szerepet játszanak. Mindenekelőtt abban az értelemben, hogy átváltható tudásra, képzettségre eleve nem tehettek szert. Mert generációkon keresztül öröklődő hátrányos helyzetük legfeljebb a túlélésre nyújt némi lehetőséget.

S ezúttal sem csupán a cigányság többségére kell gondolnunk, hanem a végképp leszakadt több százezres szociális csoportokra. Akiknek tagjai ugyanúgy nem érzékelik a gazdasági siker előnyeit, s ugyanúgy kételkedve fogadják ennek hirdetett garanciáit, mint azok, akik eleve kitaszított helyzetben élnek. De ha ez így van, óhatatlanul *felmerül az a kérdés is, hogy egy viszonylag szűk középréteg sikere elfeledheti-e a növekvő társadalmi bajokat? Belátható időn belül nyílik-e lehetőség arra, hogy akik most a társadalom aljára kerültek, őszintén bíznak saját felemelkedésükben? Bármiként gondolkodunk is, a reménytelen élethelyzetek bénító hatásától csaknem lehetetlen megszabadulni. Mert aki nyomorog, annak számára az elérhető távlatok beszűkülnek. Vagyis nem a holnappal, hanem a mával törődik.* S mindig lesznek olyanok, akik a reményvesztettség önkéntes szószólói lesznek, vagy épenséggel a szegénység vámszedői. Valószínűleg az eddig csak a cigányság körében erősödő migrációs kényszer ezzel a jelenséggel is összefügg. Ám ebben az is érzékelhető, hogy az elégedetlenségnek valóságos okai vannak.

A MENEKÜLÉSTŐL A SZEMBENÁLLÁSIG

Még hozzá abból a szempontból, hogy *a kitaszítottság a legkülönbözőbb védekezési módokat hozza felszínre. A meneküléstől a szembenállásig.* Szó sincs persze arról, hogy a járható utak mindezekben kimerüljenek. Még akkor sem, ha egyrészt azt látják, hogy a társadalom egy része láthatóan gazdagodik, a másik része viszont legalább megpróbál felgyenesedni ennek a kinnal teli világnak a megrázkódtatásai közepette. S az utóbbin van a hangsúly. Az önbecsülés és az emberi méltóság visszaszerzésén. Mert ha bárki is azt hiszi, hogy önbecsülés híján elérhet valamilyen eredményt, csupán illúzióinak foglya maradhat. Más kérdés, hogy ez a megállapítás mennyire érvényes a társadalom alsó harmadába tartozókra. Rádöbbenhetnek-e valaha is az önbecsülés erkölcsi értékére azok, akik szinte egyik évről a másikra vesztették el munkahelyüket, lakásukat, társas kapcsolataikat? Vagyis akik a segélyezett lét gettójába kerültek. A válasz magától adódik. De mégsem annyira visszavonhatatlanul, hogy a lehetséges alternatívák eleve hiábavalónak tűnnének. Ha ugyanis nem csupán a siker hihető, hanem valóra váltható álmáról is beszélünk, mindenképp figyelembe kell vennünk azt a ténytet, hogy az egymást váltó kormányzati hatalmak számára legalább egy alkalommal a társadalom periferiájára süllyedtek közéleti részvétele is fontos.

Látszólag ez enyhe vigasz, de mégsem annyira, hogy ki-kit ne figyelmeztessen saját döntésének felelőségére. Éppenséggel azért is, mert az utólagos elégedetlenségnek nincs sok értelme.

Dr. Kerékgyártó T. István

Büszkéek vagyunk rád Kolompár Csilla...

Ezeket a szavakat mondta **Deme Zoltán**, a szarvasi angol-magyar két tannyelvű evangélikus általános iskola évzáróján, amikor kiszólitotta a 9 éves **Kolompár Csillát**, hogy átadja a dicséret mellé járó pénzjutalmat.

A fenti szavakat az évnyitón megismételte Erika néni, a lelkesítő, aki az iskola igazgatója volt a múlt tanévben. Nagyon, nagyon örült Csilla a dicséretnek, mi tagadás a pénznek is. Lesz helye a családban.

Kolompár Csillát egy kis beszélgetésre hívtam az évnyitó után a templom egyik sarkába. Bátor, nyílt szívű kislány. Ennek ellenére megfogta a tanító néni kezét. Belekapaszkodott, mintha az édesanyja lenne. Jó volt látni azt a kölcsönös szeretetet, ami ezt a két embert összeköti. A tanító néni fiatal. Ha nem mutatkozik be, Csilla nővérének gondoltam volna, bár a tanító néni nem cigány.

Csilla 9 éves. A harmadik osztályt kezdi az idei tanévben. Édesapja Békés városból származik, édesanyja szarvasi. A sors úgy hozta, hogy a kislányt nagyszülei nevelik, gondos, szerető odafigyeléssel.

A dicséret igazgatói szavakból ragadtam ki az alábbi jellemzést: „Csilla csupa elevenesség, okosság, született tehetség, kötelességtudó és szorgalmas. Bátran közeledik felnőttekhez és gyerekekhez. Könnyen beilleszkedett az osztályközösségbe. Árad belőle a szeretet, a ragaszkodás.”

Elismétlem Csillának, hogy mit mondtak róla. Megkérdezem, hogy egyetért-e a róla mondottakkal.

– Mióta iskolába járok, a nagymama minden reggel iskolába indulás előtt el-

mondja: Szeress mindenkit, tanulj jól és viselkedj szépen, akkor téged is szeretni fognak. Én megfogadom a mama tanácsát, úgy érzem igaza van.

– **Tudod-e, hogy cigány származásúak a szüleid és ezért te is ehhez a közösséghez tartozol? Beszéled a cigány nyelvet?**

– Tudom. Azt is tudom, hogy kolompárok vagyunk, nem csak a nevünk az. Ott hon cigány nyelven beszélünk.

– **Tudod-e, hogy mit jelent a kolompár szó?**

– Nem.

Dehogynem, szól bele a beszélgetésbe a néhány hallgató egyike. Kolompér, vagyis krumpli.

– **Nem így van – veszem át a szót. A kolompár szó vas-munkást jelent. Amolyan kovácsok voltak. A család a foglalkozása után kapta a nevét. Ezt jó, ha tudod Csilla, mert ez azt bizonyítja, hogy őseid dolgoz, szorgalmas emberek voltak. A te szorgalmas tanulásod azt is mutatja, hogy örökölted őseid szorgalmát. Hányan vagytok testvérek?**

– Négyen. Mindegyikünk lány. A nővérem 11, a húgaim 3 és 1 évesek. Szeretjük egymást és vigyázunk a másikkra.

– **Mióta jársz ebbe az iskolába, és hogyan határoztad el, hogy itt akarsz tanulni?**

– Ez a harmadik évem itt. Én azt sem tudtam, hogy van ilyen iskola. A mama megfogta a kezemet és elhozott.

– **Hogyan fogadtak?**

– Először az igazgató lelkész bácsival találkoztunk. A mama félt, hogy nem vesznek fel, mert cigány vagyok. Csodálkozott, hogy ez szóba sem került. Nagyon figyeltem, hogy miről beszélgetnek. Eleinte csak olyanokat mondtak, hogy szép időnk van, jó lenne egy kis eső... Amit ezután mondott az igazgató bácsi azt jól megjegyeztem, mert nem csak a mamának, hanem nekem is mondta. Azóta már többször hallottam ezt az idézetet, ezért jól megjegyeztem. János evangéliumával fogadom a kislányt, ami így szól: „Az én atyám mindeztidőig munkálkodik, én is munkálkodom.” A gyerekek munkája a tanulás. Elvárjuk, hogy szorgalmasan munkálkodjanak, tanuljanak. Érdekes mondas. Ezért igyekszem én is a tanulásban.

Csodálkozom, hogy ez az alig 9 éves kislány mennyire megfigyeli az emberek beszédét és megjegyzi azokat, ami neki is tetszik. A címet, rangokat is megjegyzi és így emlegeti az események elmondásakor.

– **Az iskolakezdéskor hogyan fogadtak a tanító néni?**

– Szeretettel. Én is szerettem őket. Legjobban az osztályfőnökömet szerettem, **Takóné Gombár Erikát.**

– **Hogyan fogadtak az osztálytársak, akiknek többsége nem cigány?**

– A gyerekek is szeretettel fogadtak. Sok barátom van,

cigány és nem cigány. Mondjak egyet? – s már mondja is lelkesen, nehogy kihagyjon valakit: – Bankó Böbi, Farkas Szabina, a Vajó....

– **Mikor tanulsz?**

– Napközis vagyok. Itt sietek mindent megtanulni, de ha valami elmarad, akkor otthon bepótolom.

– **Melyek a kedvenc tárgyad?**

– Az angol és a természetismeret?

– **Hogyan tanulsz az angolt?**

– Megtanulom a szavakat és kaptam könyvet, abból olvasok... Otthon is.

– **Mit szólnak ahhoz, hogy jól tanulsz?**

– Örülnek és biztatnak, hogy csak tanuljak, akkor jobb életem lesz.

– **Mi leszel, ha nagy leszel?**

– Ezen még csak gondolkodom. Tanítani szeretnék, vagy állatorvos lennék még szívesen. Szeretnék énekelni is.

Sok sikert kívánok kicsi lány a további tanulásodhoz, életedhez. Bátyázd körül magadat szerető barátokkal, akkor könnyebb lesz a munkád, az életed. Soha el ne bízd magad! Légy továbbra is szerény és tartsd magad a nagymama tanácsaihoz!

Szeress mindenkit, tanulj jól és viselkedj szépen. Ezt kívánom én is minden gyerekeknek és fiatalnak.

Wuscher Anna

Dr. Bódi Zsuzsanna

Magyarországi cigány mesterségek

A hazai cigányság története, nyelve és kulturális hagyományai alapján jól elkülöníthető csoportokból áll. Az eltérő kulturális háttérrel rendelkező csoportok az évszázadok során folyamatosan alkalmazkodtak – az adott gazdasági és társadalmi keretek függvényében – az új lehetőségekhez.

Az Európában megjelenő cigányok a szórványadatokat tartalmazó korai források alapján kovácsok, kézművesek, lókereskedők, mágusok, jövendőmondók, akrobaták, kígyóbűvölők, hasbeszélők, bűvészek, medvetáncoltatók voltak, de található utalás zenészekre, táncosokra is.

A török uralom alá került Balkánról a 15. század elején érkeztek hazánk területére nagyobb cigány csoportok.

Ebben az időben Magyarországon a szabad királyi városok és a mezővárosok már jelentős iparos réteggel rendelkeztek. A falvakban élő jobbágyok maguk végezték a kisebb javításokat, maguk állították elő egyszerűbb szerszámaikat és a mezőgazdasági munkához szükséges eszközöket. Azokat az eszközöket, amelyeket nem tudtak előállítani, a városokban szereztek be. A falvakban leginkább a kisebb javításokat végző kézművesek, kovácsok munkájára volt szükség. Az országba érkező cigány kézművesek ezt az igényt elégítették ki.

A magyarországi cigányság évszázadokon át a foglalkozásai révén különült el a többségi társadalomtól. E foglalkozások társadalmon belüli helyének, szerepének változása meghatározta az egyes csoportokba tartozók életkörülményeit.

Fémművesek

A 15. századból fennmaradt néhány dokumentum említést tesz cigány kovácsokról akik fegyvermes-
terek, tűzerek voltak, pus-
kagolyókat és egyéb hadi
szerszámokat készítettek.

A hódoltsági területen élő cigányokról a 16. századtól a török források révén viszonylag sok adattal rendelkezünk. A mohamedán hadsereg és közigazgatás szolgálatában igen sok fémműves cigány állt (kovácsok, tűzmesterek, golyóöntők, szegkovácsok, kardkovácsok, puskakészítők, fegyvercsiszárok). A kincstári szolgálatot teljesítők adómentességet élveztek. A fémműves mesterség jelentőségét mutatja, hogy 1560-ban Budán az adózó cigányok egyharmada kovács volt.

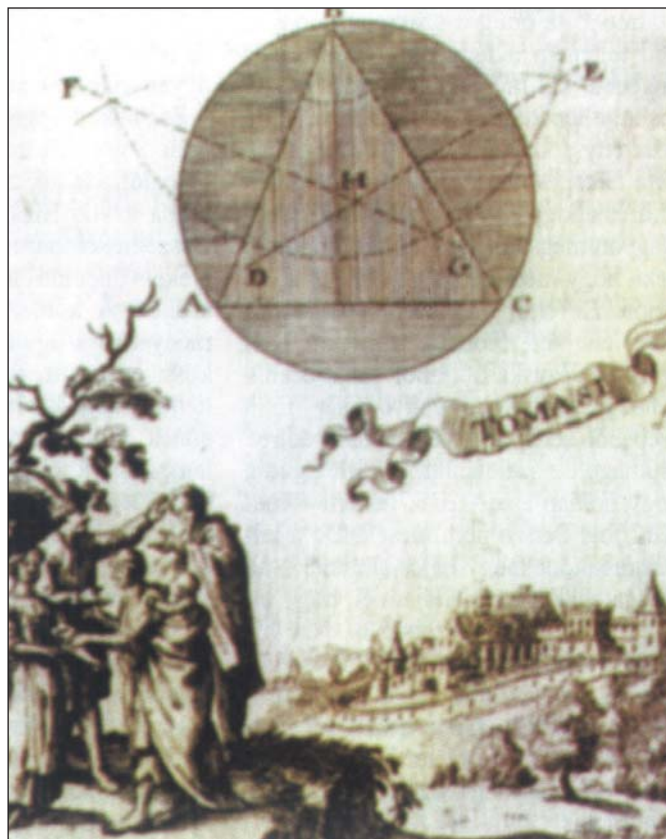
Míg a hódoltsági területen a cigányok nagy részét foglalkoztatta a hadsereg és a közigazgatás, valamint a társadalmi felemelkedés is adott volt számukra, az ország többi területén a fémműves cigányok helyzete igen változatos képet mutat.

Voltak, akik uradalmi szolgálatba álltak, mint kovácsok, fegyverkovácsok. Az uradalmak biztosították számukra a vasat, megszabták mit és milyen mennyiségben készítsenek és meghatározott áron vették át tőlük az elkészült termékeket. A várakban is teljesítettek szolgálatot kovácsként, javítási munkák végzőiként.

A falvak jelentős részében cigány volt a helység kovácsa.

A szabad királyi városokban, mivel veszélyeztették a céhekbe tömörült kovácsok érdekeit, városi rendeletek korlátozták tevékenységüket. Debrecen 1670-ben pél-

dául a következőképpen szabta meg a cigány kovácsok működési körét: „A cigányok műve: békó, ros-

Tomasi. Justus van der Nypoort rézkarca, 1686.

tély, kolomp, doromb, fűró, fogó, nyárs, iszkába, lécszeg, kapa, ásó, zszindelyszeg, zabola. A munkát megújíthatja, földözhatja. Szántó vasat is czéh mester hírével megcsinálhatja.” (idézi MEZEY-POMOGYI-TA-UBER 1986. 106.)

A vándorló cigány kovácsok részére a földesurak vagy a közigazgatás tisztségviselői privilégiumleveleket adtak ki, mivel a falvakban – más mesteremberek hiányában – szükség volt munkájukra. Asszonyaik jóslással egészítették ki a család jóvedelmét.

Erdélyben élt a hódoltság idején a legtöbb cigány. A városok mellett letelepülők ellátták a közmunkákat és volt köztük kovács is. Az erdélyi kincstár fennhatósága alá tartozott két jelentős csoport; az aranymosó cigányok és a sátoros taxás cigányok, akiknek nagy része rézműves, üstműves, rostás, lakatos és késes volt.

Atörök uralom magyarországi felszámolása után – az elnéptelenedett területek 18. század eleji betelepítésével egyidejűleg – cigányok is érkeztek nagyobb csoportokban hazánkba, megnőtt a vándor cigányok létszáma, nagyobb részük valószínűleg erdélyi sátoros kézműves volt.

Ebben az időszakban a Habsburg uralkodók nyugati mintára a cigányok törvényen kívül helyezésével, az őket segítők büntetésével próbálták az országba érkezőket visszaszorítani. 1712-től azonban a cigányokkal szembeni erőszakos fellépést felváltotta a letelepítésüket szorgalmazó központi politika.

A szemléletváltozás oka elsősorban az örökös tartományok közbiztonságának védelme volt, hiszen a keletről jövő vándor cigányok magyarországi letelepítése egyben nyugatra történő továbbvándorlásuk megakadályozását is jelentette. A le-

telepített, munkához juttatott cigányok növelték az adófizetők számát, a Habsburg-abszolutizmus felvilágosult uralkodóinak a cigányság ügyében hozott rendeletei alapvetően ezt – a cigányságnak a jobbágyságba való beolvasztását célozták.

A 18. századi cigány összeírások alapján képet alkothatunk a cigány fémművesség korabeli jelentőségéről. Erdélyben a kézműves sátoros taxás cigányok és aranymosó cigányok kine-

A magyarországi területeken végrehajtott 18. századi összeírások tanúsága szerint a cigány férfiak csaknem háromnegyede kézműves mesterséget folytatott, nagy részük valószínűleg fémműves volt.

Az országban a 19. század közepére a tanult iparosok száma megnövekedett, így a városokban, a jelentős jövedelmet biztosító uradalmakban és falvakban a cigány kovácsokat a tanult iparosok váltják fel. Figyelembe kell

területeken kialakult hagyományait örítették, amelyek jelentősen eltértek a hazánkban több évszázada megtelepült cigányság nyelvétől és szokásaitól.

A 19. századi vándor fémművesek cigányok munkáiról ORBÁN Balázs így írt:

„...a sátorosok /üstkészítők, kovácsok, kés-csinálók, fejsze, fűró s más eszköz gyártók, csengettyűkészítők, lakatosok/ műhelye egészen primitív, s bárhol felüthető, egy kis kézi fűvő s néhány kalapácsra szorítkozván, de azért bámulatos ügyességgel működnek.” (idézi BODI 1994. 108.)

Az erdélyi aranymosó fiskális cigányokról KÖVÁRY László leírása nyomán kaphatunk képet:

„Folyóink, patakaink nagy része, kisebb nagyobb mértékben aranyat hordanak, melyek rendesen fővényszem nagyságúak... Ezen aranypor felszedésére eleitől fogva gondja volt hazánknak, sőt úgy látszik minél közelebb megyünk a bányászat gyermekkorához, a bányászat ezen ágát annál virágzóbbnak találjuk. Régi könyveinkben az összes cigány-nép, mint aranymosásból élő jellemeztetik. S tiszta adatait látjuk, miképp az uratlan aranymosó cigányság 1747-től 1832-ig jogszerűen külön vajdaság alatt állott. (idézi ZSUPOS 1990.129.)

A jobbágyfelszabadítást követően Magyarországra érkező cigány csoportok letelepedését a nagybirtokok már csak időszakai mezőgazdasági munka fejében biztosították. A fémműves mesterségek visszaszorulóban voltak, így az ezzel a késői bevándorló hullámmal érkezők szolgáltatásainak alkalmazkodniuk kellett a helyi igényekhez, csak ott kaphattak letelepedési engedélyt, ahol szükség volt napszámosokra.

A 19. században is több cigány összeírás készült,

Cigány család a Mátrában.
Théodore Valério rézkarca, 1854 k.

vezett fővajda irányítása alatt álltak. A fővajdák a csoportok élén álló – ugyancsak kinevezett – vajdák segítségével gondoskodtak az adók beszedéséről ill. az arany beszolgáltatásáról, a csoportok védelméről és a szökések megakadályozásáról. Az aranymosók adómentességet élveztek, kiváltságos jogállásukat 1832-ig megőrizték.

venni azonban azt is, hogy a falvakban több évszázada letelepedett cigány kovácsok és szegkovácsok jelentős része erre az időszakra már asszimilálódott.

A vándor fémművesek feltehetően a keletről és délről folyamatosan érkező bevándorló csoportok tagjaiból kerültek ki. Ezek a csoportok nyelvükben, szokásaikban a román és délszláv te-

amelyekből képet kaphatunk a cigányság akkori helyzetéről. A kor legrészletesebb, az egész ország területére kiterjedő cigányösszeírása (1893. január 31.) szerint a cigányok 91,48%-a falun élt, az állandóan letelepedettek aránya pedig 88,55% volt. (HERRMANN A. 1895.)

Az 1893. évi felmérés részletesen foglalkozik a cigányok foglalkozási struktúrában elfoglalt helyével. A felnőtt cigány lakosság 65,58%-a végzett ebben az időben ipari munkát, ebből 15,3% a fém munkával foglalkozók aránya. A fém művesek közül a legtöbben kovácsok. Az országban élő fém művesek 22,5 %-a ebben a korban cigány volt. Megfigyelhető, hogy minél fejletlenebb gazdaságú, minél szegényebb valamely vidék, annál nagyobb a cigány fém művesek aránya.

A kovácsok mellett a cigány fém művesek másik két népesebb csoportja az üstkészítők és a szegkovácsok. Üstkészítőt legtöbbet a málélőző üstöt használó területeken találtak a Tisza-Maros közén. Csak kétharmad részük telepedett le véglegesen, a többiek részben vagy teljesen vándorló életmódot folytattak.

Szegkovácsok nagyobb csoportokban az ország

északi megyéiben éltek, rájuk a letelepedett életmód a jellemző.

A cigány fém művesek többi csoportja: a *csengőkészítők, kolompárok, bádogosok, rézművesek, késesek, köszörűsök*, ha rendelkeztek is lakhellyel, munkavégzésük mozgó életformát követelt. (HERRMANN A. 1895.)

Az 1893-as felmérés adatai azt bizonyítják, hogy a cigányok hagyományos fém műves mestersége ebben az időben már visszaszorulóban volt, hiszen a 18. században még a férfiak több mint fele végezte ezt a munkát.

A cigány fém művesek munkája iránti igény csökkenését mutatja, hogy a 19. században iparuk gyakorlása már többnyire más foglalkozással párosul. A kovácsok mesterségük mellett leggyakrabban lókupecsek, muzsikások, téglavetők és sárművesek, a szegkovácsok leginkább muzsikások. (BODGÁL 1965. 525.)

A gépi nagyipar kialakulásával a cigány kovácsok termékeit egyre inkább az olcsó tömegcikk helyettesítik, de a második világháború idejéig a kézműves termékekre is volt igény. A cigány fém művesek javító, szolgáltató tevékenységére még századunk 60-as éveiben is szükség volt a falvakban.

A foglalkozásváltás terén a legjelentősebb változás a zömében *kovács* mesterséget folytató, az országban legrégebben élő, ún. magyar cigányoknál következett be az elmúlt évszázadok során.

A falvakban, közösségüktől elszigetelten élő, kovácsolással foglalkozó családok nagyobb része feltehetően asszimilálódott. A török hódoltság kora után – mezővárosokba költözésükkel egyidejűleg – megnőtt körükben a zenészek aránya. A 19. század végén – a 20. század elején a falvakban is

**Erdős Kamill:
Edényfoltozás,
Kiskunhalas, 1962.**

elterjedt a cigányzene, szinte minden faluban volt egy vagy több cigányzenekar.

A mesterségüknél legtovább megmaradó, máig is a cigány nyelv kárpáti dialektusát beszélő *szegkovácsok* munkája iránti kereslet először a fahajók kiszorulásával csökkent, de a vasútépítéseknel, bányákban még a 20. században is nagy mennyiségre volt szükség termékeikből. A szegkovácsok hagyományos süllyesztett műhelyben dolgoztak az ötvenes évekig, ezt váltotta fel a szabadon álló műhely, majd a külön épületben berendezett munkahely. A szegkovácsok munkaeszközei az egyszerűbb kovácsműhelyekével azonosak.

A család valamennyi tagja kivette a részét a munkából és a mesterség apáról fiúra szállt. Régebben *iszkábasoknak* is nevezték őket, mert sok iszkába szöget kovácsoltak hajók, dereglyék, csónakok készítéséhez.

A két világháború között nagyüzemek és vaskereskedők megrendeléseinek tettek eleget. Mivel a szegkovácsok egy-egy munkadaraból mindig is nagyobb mennyiséget készítettek, nem volt idegen tőlük a tömegtermelés. Legjellegzőbb termékeik: *stukatúr-szeg, rabitz-szeg, kampós-szeg, sín-szeg, tokszeg, ács-*

és állványkapocs, cigány-szög, fedélpépszög, fillérszög, szárnyasszeg, sarok-szeg, jancsiszög, iszkábaszög; újabban csatornabilincs, gázcsőtartó, hófogó stb.

A II. világháború után sorra alakultak meg a szövetkezeteik. A szövetkezetek nemcsak folyamatos munkaalkalmat biztosítottak tagjaik részére, hanem segítségükkel megvalósult a telepek felszámolása is. Az 1970-es évekre a szegkovács termékek iránti kereslet csökkenése miatt már csak két szövetkezet tudott – szerkezetváltás árán – fennmaradni. Napjainkra a szövetkezetek megszűntek, tagjaik egy része vállalkozóként készíti továbbra is a hagyományos szegkovács termékeket, de egyre többen áttérnek az egyéb kovácsoltvas termékek (dísztárgyak, kerítés, erkélyrács stb.) készítésére.

Az ugyancsak a kárpáti cigány dialektust beszélő, de

**Oláh Béla
szegkovácsmester.
Piliscsaba, 1980 k.**

németül is tudó un. *vend* cigányok a szájhagyomány szerint Szlovénia felől érkeztek Magyarországra. Jellemző foglalkozásuk a *köszörülés, drótozás, fődózás* volt. A vándorköszörűsök két keréken tolt talicskászerű alkotmánya lábbal hajtott lendítőkerékkel volt felszerelve, ennek segítségével működtették a köszörűkö-

**Kolompár cigányok.
Újházy Ferenc vázlata
nyomán Jankó János rajza.
Vasárnapi Újság, 1862.
Fametszet**

veket. Ezt az alkotmányt ma már kerékpárra szerelt köszőrű váltotta fel. A köszőrűsök, csakúgy, mint a drótosok, foltozók, faluról-falura járva, vásárokon, piacokon végezték munkájukat. Kést, bárdot, ollót éleztek, edényeket, esernyőket javítottak. Asszonyaik kereskedtek, jósoltak és részt vállaltak az esernyőjavításból is. (RÉZMŰVES M. 2000.; MATOLAY M. 2001. 32-34.)

A cigány fémművesek többi csoportja feltehetően a 18-19. századi bevándorlók, az ún. *oláh cigányok* közül került ki. Körükben a legtöbb a vándoriparos és kereskedő, zárt közösségeik őrzik nyelvüket és hagyományait. Az egyre szigorodó kényszerítő intézkedések hatására az első világháború idején zömük már állandó lakhellyel rendelkezett, itt teleltek ki. Nyáron a csoportok továbbra is együtt vándoroltak, munkát keresve. A két világháború között – amikor megtiltják a vándoriparosok járművel való közlekedését – kialakul a férfiak maihoz hasonló, kisebb körben való mozgása. Természetesen a jogszabályoknak nem mindenütt szereztek érvényt azonos szigorral, így az ország különböző területein a fenti folyamatok lejátszódásának ideje igen változó volt.

A cigány kovácsok legkevesettebb munkája az ún. *cigányfűrő*, ami – különleges megmunkálása miatt – a legkeményebb anyagokhoz is használható volt. Több adat bizonyítja, hogy jelentős szerepük volt a vasútépítési munkálatoknál, talán ez is hozzájárult mesterségük 20. századi fennmaradásához.

A cigány fémművesek egy része az I. világháború után – a határok lezárása miatt kívül rekedt szlovák vándoriparosok helyébe lépve – *drótozó*, *foltozó* munkákat vállalva járta a falvakat.

Rézüstök. Dél-Magyarország.

A rézműves cigányok *üstöket* készítettek és javítottak, *kolompokat*, *csengőket*, *juhász-kampókat*, *fokosokat*, *gyűrűket*, *pipaszurkálót*, és más kisebb réztárgyakat csináltak.

Ma már az oláh cigányok hagyományos fémműves mesterségei kihalóban vannak. A fémműves közösségek tömeges foglalkozásváltása a két világháború közti időre tehető. A helyhez kötöttség miatt egyre többen vállaltak más jellegű munkát, fuvaros, fém-, toll- vagy ronggyűjtő, lóval vagy egyéb áruval kereskedő, csordás, mezőőr, vályogvető, kosárfonó stb. lett belőlük, mindenütt a helyi lehetőségekhez alkalmazkodva.

Az oláh cigányok az ötvenes évek fokozott rendőri ellenőrzései miatt munkába álltak ugyan, de előnyben részesítették a kötetlen időbeosztású, önállóan szervezhető munkákat. Sokan közülük megmaradtak eredeti foglalkozásuknál, a vándoriparos vagy vándor kereskedő tevékenységénél. A háború után a régiség-kereskedelemben is sikerült bekapcsolódniuk.

A családi munkamegosztás élő gyakorlata és a szé-

lesedő lehetőségek, valamint az átlagon felüli jövedelem miatt az utóbbi évtizedben az oláh cigány közösségek fiataljai is egyre többen vesznek részt a család hagyományos munkájában. Az egész cigányságon belül ebben a csoportban a legnagyobb a vállalkozók aránya.

Felhasznált irodalom:

BODGÁL Ferenc: A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei cigányok fémművessége. *Ethnographia* (LXXVI) 1965. 4; pp. 521–546., ill.

BÓDI Zsuzsanna: Fémműves cigányok Magyarországon. In BÓDI Zsuzsanna (szerk.): Az I. Nemzetközi Cigány Néprajzi-, Történeti-, Nyelvészeti és Kulturális Konferencia előadásai. Magyar Néprajzi Társaság: Budapest, 1994. pp. 107–121. (Cigány néprajzi tanulmányok / Studies in Roma (Gypsy) Ethnography, 2.)

HERRMANN Antal: A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei. Magyar Statisztikai Közle-

mények (Új folyam) IX. kötet

MATOLAY Mária Magdolna: A délkelet-dunántúli cigányság építkezése és lakáshasználata. Romológiai Kutatóintézet: Szekszárd, 2001. 135 p., ill. (Studia minoritatum, 3.)

MEZEY Barna-POMOGYI László-TAUBER István: A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban. 1422–1985. Kossuth Könyvkiadó: Budapest, 1986. 323 p.

RÉZMŰVES Melinda: Pal o slajferitika roma. A köszőrűs romák. *Amaro Drom* (10) 2000. 2; pp. 24–25., ill.

ZSUPOS Zoltán: Az erdélyi aranyosó cigányok 1783-as összeírása. Néprajzi Értesítő LXVII–LXX. (1985–88.) 1990. pp.129–193., ill.

*A cikksorozat Bódi Zsuzsanna: Magyarországi cigány mesterségek c. kiadványából tartalmaz részleteket. A Cigány Népművészek Országos Egyesületének kiadványa az I. Cigány Népművészeti Pályázat alkotásából rendezett kiállítás kapcsán készült, segédanyagként a cigány népismeret oktatásához.

Egy esztendő a világ végén 3. rész

Az 1967/68-as tanév és cigány hagyomány gyűjtés Németfaluban

A Sáfár Sándorral közös gyűjtéseket is felhasználva összeállította Wuscher Anna.

Leírom az előadások és filmvetítések tervét, melyet ma is eredményesen hasznosíthatnak a cigány önkormányzatok.

A tervet kisebb, nagyobb változtatásokkal más cigány közösségeknél mi is alkalmaztuk. A változtatásokat, vagy a helyi körülmények, vagy a művelődési osztályok vezetői kívánták.

Előadások terve

1. A cigány nép története. A magyarországi cigányság. Milyen cigányokkal találkoztunk és ők hogyan élnek?
Film. Cigányfantázia.
2. A Föld gömb alakú. A földrészek ismertetése. Mit tudunk az egyes földrészekről? Ismertebb országok, népek. Sokféle nyelven beszélnek a világon.
Film nem volt.
Szemléltetés: földgömb, képeskönyvek.
3. Illik, nem illik. A viselkedésről.
Film. Ördögszekér.
4. Az idő felosztása: Év, hónap, nap, óra.
Gyakorlás: hány óra van?
5. Hol, hogyan, miért dolgoznak az emberek. Balesetveszély az üzemekben.
Figyelmeztető táblák.
Film. Balesetelhárítást a téglagyárban.
6. Legszükségesebb bútorok a lakásban.
Film. Kovács János lakása.
7. Tanácsok, hivatalok, bíróságok munkája. Hogyan viselkedjünk hivatalos helyen?
Film. A bűn.
8. A különböző népek hagyományai. Cigány hagyományok.
Film. Havasi lakodalom.
9. A gyermek nevelése: testi és szellemi.
Film. Borzasztó gyerek.
10. A csillagos ég titka. Csillagok, bolygók.
Film. Feltárul az ég.
11. Cigány népmese est. Más vidéken élő cigányoktól gyűjtött mesék mondása.
12. A vitaminokról. A rák-betegségről.
Film. Gyógyító sugarok.
13. Társadalomban élünk. Társadalmi rendszerek.
Film. Ismeretlen szigetvilág.
14. A dolgozó ember jogai és kötelességei. Szokásjog a közösségekben.
Film. Boszorkánykonyha.
15. Az alkoholizmus.
Film. Amíg nem késő, egy kortyot sem.
16. Mi a szép? Hogyan értékeljük egy mozielőadást?
17. Szülők és gyerekek egymáshoz való viszonya. Az idősök tisztelete, támogatása.
Film. Bohóciskola.
18. Cigány népdalok. Le-mezhallgatás. Helyi énekek.
19. A pénz beosztása. Vásárlás, gyakorlás játékpénzzel.
20. Milyen hasznot ad az erdő. Ehető és mérges gombák.
Film. Gombapörkölt.
21. Gyógyító növények. Mikor milyen növényt gyűjtünk? Miért hasznos egy-egy gyógynövény.
Szárításuk.
Szemléltetés.
Különböző gyógynövények.
– Rápolti, Romvári Gyógynövények könyve.
22. Mikor menjünk orvoshoz? Mikor hívjunk orvost? Hogyan kell a receptet kiváltani? Gyógyszert szedni csak az orvos utasítása szerint szabad.

Iskolai tapasztalataimról röviden

Az előírásnak megfelelően heti tervet készítettem. Nem előírásként, hanem magam-

nak egyet a harmadik-negyedik osztályos magyar gyerekeknek, akik elsajátították az előző évi tananyagot és egyet a cigánygyerekeknek, akikkel mindent előről kellett kezdeni, bár harmadikba jártak, vagyis harmadik éve járnak iskolába. Természetesen az ő részükre negyedévenként előre áttekinttem az anyagot, hogy átgondoljam a nehézségeket. Anyagok felcserélését és a náluk szükséges módszerváltoztatásokat.

Csak két érdekességet említek. Egyet a gyerekeknél alkalmazott módszerek közül, egyet a felnőtt oktatásban kialakultból.

Régebbi tanításomból tudtam, hogy a gyengébben tanuló gyerekeket nem a betűk ismeretére nehéz megtanítani, hanem a hangok összevonására. Ezért a hangösszevonási gyakorlatokat a betűismertetés elé hoztam. Eleinte két hangot vontunk össze, előbb magánhangzót, később magánhangzó állt elől és azt követte a magánhangzó. Így o-l = ol, á-l = ál, majd k-ő = kő, t-ó = tó. Végül az összevont két hanghoz adtunk egy harmadikat. Így al-k = alk, vá-r = vár.

Tehát ebben az időszakban még egyetlen betűt sem ismertek, csak hangok léteztek. Gyorsan megértették a hangok összevonásának

technikáját. Nem volt elvesztegetett a ráfordított idő.

Félévkor már minden cigánygyerek folyamatosan olvasott. A második félév elég volt a harmadik osztályos követelmények elsajátítására. Ebben lendítette őket a sikerélmény, a versenyeztetés, a meseolvasás, de nem utolsósorban annak látványa, hogy a szülők is tanulnak.

Egy tapasztalat a felnőtt számtanoktatásban

Egyik nap Józseffel számoltunk: $6+5$. Hozzászámálással azonnal megmondta az eredményt. Én azonban a tízes átlépésre akartam rávezetni. Kiraktam a számokat, gesztenyével, pálcikával. József nem lépett túl az egyenkénti megszámláláson. Többször próbálkoztam, hiába. Szünetet adtam és könyvekkel küszködve hazamentem a szomszédos szobába.

– Mi a baj? – fogadott Sándor?

– Nem lehet őket megtanítani számolni. Én mindig is a számtant szerettem tanítani. Abban van logika. Nem lehet félremagyarázni, de itt tehetetlen vagyok.

Sándor nevetésben tört ki.

– Még hogy a cigány nem tud számolni? Gyere!

Bejött velem a tanterembe és megszólalt.

– Józsi! Eladtam egy disznót 396 forintért, egy libát 225 forintért és egy tyúkot 138 forintért. Mennyi pénzt kaptam?

– Nem lesz az túl olcsó?

– Most ne azon gondolkodj, hogy olcsón, vagy drágán adtam, hanem azt mondja meg, mennyi pénzem van.

Józsi kis gondolkodás után rávágta az eredményt.

Sándor megdicsérte, én hüledeztem.

Eddig a történet eleje. Sok helyen elmeséltem továbbképzésen és minisztériumi barátoknak. Hamarosan jól

megkeverték az új számtankönyvekben a feladatokat. Párhuzamosan kellett tanítani a tízes átlépést és a pénzváltást, a pénzzel való fizetést. Pl. hány 2, 5, 10, 20, 50 forinttal fizetünk ki 491,- forintot, stb.

A tízes átlépés és a pénzzel való fizetés összekeverésének az lett az eredménye, hogy a gyerekek nem értették meg a szöveget, mert a számokkal voltak elfoglalva.

A Józseffel való számolás után jött az én okításom. Sándor figyelmeztetett, hogy mindig 1, 10, és 100 forintosokkal számoljak. Ha összegyűlt 10 db egy forintos, cseréljem ki egy tízesre. A továbbiakban nem okozott gondot a tízes átlépés megtanítása. A pénzváltást pedig áthelyeztem arra az időre, amikor biztos alapismeretekkel rendelkeztek. Ettől kezdve csak pénzzel szemléltettem. A tízes átlépés és a szorzótábla megértetése és megtanítása nélkül nem lehet számtant tanítani. A négy alapszámítás elsajátításához is tízes átlépés és a szorzótábla szükséges.

Itt szeretnék egy húsz éve divatos kifejezésről írni

„A cigány gyerekek ingerszegény környezetben élnek.” Miért? Kérdeztem, amikor először hallottam. A cigánygyerekeket üveg bura alatt, légmentesen nevelik?

A városi gyerekek (magyarok) olyan ingereknek vannak kitéve, amilyen körülmények között szüleik élnek, dolgoznak. A gépkocsivezető gyereke korán megismeri a közlekedési szabályokat, a gépkocsi alkatrészeit és a kocsi vezetését.

A kőműves érzékeli a házépítés rejtelmét. Sorolhatnám. A cigány gyerekek nem ismer semmit? Dehogynem! Sok felnőtt meglepődne, hogy a cigánygyerekek már egész korán ismeri a termé-

zetet, erdő mező növényeit, állatait. Néhány háziállatot és azok etetését, gondozását. Gépkocsi helyett ő a szekeret ismeri. Természetesen alkotórészeivel együtt. Mire felnőtt, meg is tudja javítani. El tudja vezetni, hajtani a lovat. Tehát nem ingerszegény a környezet, hanem meg kell tanítani őket a magyar környezetben szükséges ingerekre.

Az iskola kezdés után kb. egy hétre, egy este megjelent a lakásunkon Keresztes Imre és Ábrahám Kálmán. Elmondták, hogy kéréssel jönnek. A faluban mindenkinek 6 elemije van. Nekik is. A vállalatnál magasabb fizetést adnak, ha elvégzik a nyolc általánost és erről bizonyítványt hoznak. Indítsunk hetedik osztályt, kérték. A hat vidéken dolgozó ember és a postás kézbesítő iratkozna be a dolgozók iskolája 7. osztályába. Nincs könyv, mondtuk.

– Tanítsuk őket a gyerekekéből!

– Azt nem lehet. Segít majd Bandi. Holnap megyek Zalaegerszegre. Minden simán ment. Jöttek a könyvek. Két nap múlva kezdődhetett a felnőtt oktatás a magyarok részére.

Mikorra mindent elrendeztünk az iskolában, végre akadt egy szabad vasárnap délutánom, hogy kijussak a cigánytelepre. Ettől kezdve vasárnap délutánonként ide látogattam.

Mit tapasztaltam a cigánytelepen?

Meghozta a kedvemet a gyűjtőmunkához.

Előtte ilyen telepet még nem láttam. A környék rendezett, nem éktelenkedett hulladék a közelükbe. Ha azt írom, hogy ordított a szegénység, nem túlzok.

A domboldalba barlangokat ástak. A legidősebbnek, Jánosnak külön. Fiai családjainak szintén, külön-külön. Bútor semmi, csak ősi módon szalma. Sok szalma, mert télen nem tudtak fűteni.

János barlangjában egyetlen dísz a mennyezet alatt egy kis kivésett szögletes lyuk volt. Itt tartotta a viloja (viola) szín bársonyba kötött Bibliát, amit elmondása szerint a csonka-hegyháti plébánostól kapott. Mellette fa keretben egy kis szűz Mária kép.

Vizet a faluból hordtak. Mindig meghálálták a szívességet egy kis udvartakarítással. A messziről cipelt víz ellenére ruháik – felnőtteknek és gyerekeknek is – mindig tiszták voltak. Népviseletben jártak. A férfiak csizmanadrágban és fehér ingben. Télen csizmában, nyáron mezítláb. A nők rózsás szoknya, rózsás blúz, kötény és rózsás fejkendő. Télen, nyáron. A lányok hasonló ruhában, de csak télen viseltek fejkendőt. Kabátot rendszerint kaptak valamelyik házban, vagy a környék valamelyik falujában, cipőt hasonlóan.

Minden este főztek. Vagy két ágasfán lógó bográcsban, vagy egy rakott sparheltben. Tégeléből rakták. Platnit Zalaegerszegről hoztak a MÉH telepről.

Kolompárnak vallják magukat. János szülei, nagyszülei még dolgoztak vas munkában, látta munkájukat. Ő már csak annyi ismerettel rendelkezik, hogy megjavítja a szekeret, ha elromlik.

Nem tudják mikor telepedtek ide Németfaluba. Egyáltalán nem tartják számon az időt. A Nap állásáról tudják hány óra van. János a legidősebb. Volt felesége, de régen meghalt. Sírját nem tartják számon. A cigány nép tragédiája írott történelmük hiánya mellett, hogy közvetlen őseiket is csak meséikben emlegetik, bizonytalan időben és környezetben. Esetenként felnagyítva cselekedeteiket.

Az egész cigány csoport egy család. Cséplő a nevük. János leszármazottai. Nem használják a Cséplő nevet, csak a hivatalok emlegetik így őket.

– folytatjuk –

Bandzsarák közt Indiában

Az Indiával foglalkozó jó, rossz, objektív és előítéletes írások egy egész könyvtárat is megtölthetnének. Nem csoda hiszen a világ egyik területileg legnagyobb (3.287.263 km²) és népességét tekintve is az első (1 milliárdot is meghaladó) között levő országról, szubkontinensről van szó. Ami azonban még a méreteinél is fontosabb az a kultúrája, az emberek, a vallások, nyelvek roppant gazdagsága és sokszínűsége. Hinduk, muszlimok, keresztények és más vallásúak élnek egymás mellett úgy, hogy hindiül, bengáliul, szanszkritül, angolul, urdu, kasmíri és számos más nyelvet használnak a nyelvi közlekedés során.

India ötezer éves története, különösen annak egyes történelmi szakaszai számos más kultúra és világ, így a szintén sokszínű, de önmaga értékeitől kissé megreiszegült Európa számára is tanulsággal szolgálhat. A korábbi években többször jártam már Latin-Amerika, Afrika és Ázsia különböző országaiban, így volt némi tapasztalatom az idei februári indiai tanulmányút előtt a tekintetben, hogy ezúttal sem megnézni, hanem vendégségbe érkeztem e kontinensnyi országba. Ezt a szellemiséget szüleim személyes példája

mellett talán *Albert Schweitzertől* tanultam el leginkább. Ezek olyan útravalók, amelyek nélkül bizonyosan nem tudnék tájékozódni a világban.

Miért utazik egy szociológus, egyetemi oktató Indiába? Természetesen azért, amiért sokan mások, hogy olvasási élményeimet empirikus tapasztalatokkal is kiegészítsem. Illetve, mint kisebbségsszociológiával foglalkozó azért, hogy személyes tapasztalatokat szerezzek az indiai egyenlőtlenségi rendszerről, hogy feltevéseimet a különböző társadalmi csoportokhoz tartozókról megfigyelésekkel egészítsem ki.

A pécsi egyetem Szociológiai Tanszékén több év óta foglalkozunk kisebbségsszociológiával. A Gandhi Gimnáziumban a magyarországi romák Albert Schweitzere, *Bogdán János* szellemi örökségét folytatva az a megtiszteltetés ért, hogy szociológiát taníthatok. Mindkét ok önmagában is elegendő lett volna arra, hogy felkeressem a hazai romák ősházáját, anyamemzetét(?!), hogy találkozzak a bandzsarákkal, az indiai cigányokkal. A legfőbb ok azonban a személyes motiváció volt és az a tény, hogy előzetes feltevésem alapján megpróbáljam ösz-

szevetni az Indiában és Magyarországon egyaránt a társadalom periferiáján élő társadalmi csoportok helyzetét.

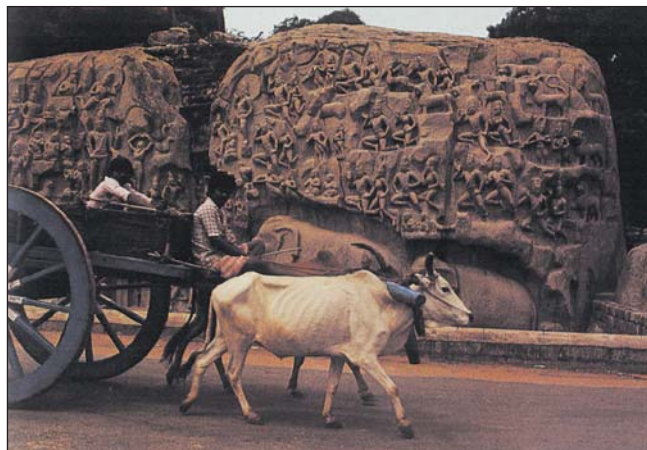
Magyarországon nem jelent előnyös társadalmi helyzetet romának lenni, Indiában ebben a sajátosan megszerkesztett rendszerben szintén óriási nehézségekkel találja magát szemben az az ember, aki bandzsarának születik. Annak ellenére, hogy az indiai Alkotmány szerint nem szabad különbséget tenni az emberek, csoportok, foglalkozások között a kasztrendszer gazdasági, társadalmi, vallási és politikai okok miatt mind a mai napig fennáll.

Természetesen sokat változott a varna (a kasztnek nevezett rendszer indiai jelölése) a hosszú évszázadok során, de az örökletesség, az endogámia és az, ahogyan a többi kaszthoz való viszony szabályoztatik egy kaszton belül, lényegi elemeit tekintve még mindig erősen kötődik a tradíciókhoz.

Magát a portugálok által a XV. században elnevezett kasztrendszert számos egyéb bonyolult elem is átformálta. A brahmanok, ksatriják, vaisják, sudrák mellett több ezer alkaszt is

létezik. A papok, harcosok, kereskedők, szolgák mellett több kaszton kívüli csoport is él Indiában. Az Indiai elsősorban Rajastan, Punjab, Haryana és Uttar Pradesh szövetségi államaiban élő bandzsarak kaszton kívüliek, ahogyan a szellemi óriás, a **Gandhi** néven megismert **Mahatma** is nevezte őket, haradzsínek, isten gyermekei, érinthetetlenek. Az érinthetetlenségük kijelöli társadalmi helyüket és meghatározza

szerepüket is. A bandzsarak főként falvakban, pontosabban az adott falutól kissé elkülönülten, önálló településrészekben laknak. A közösség magán viseli a törzsi-nemzeti jellegű közösségek számos meghatározó elemét. A családot, a nagycsalád alkotja, a családfő a közösség legidősebb férfi tagja, aki az ún. Férfiak tanácsával közösen dönt szinte minden fontos kérdésben. Ez a közösség annak ellenére, hogy nem tud integrálódni a munkamegosztásba, a tagjai számára bizonyos gazdasági, érzelmi, belső szociális biztonságot jelent. A bandzsarak az indiai társadalom, de főként a hinduk értékeinek és normáinak megfelelően igen nagy tiszteletben tartják a nőket és gyermekeket. Ez a felületes szemlélő számára látszólag nem így van, de ha valaki kellő objektivitással, empátiával, ismerettel és előítélet mentesen közelít a bandzsarak világához, meggyőződhet róla, hogy az anyagi szegénységük és a nők fizikai munkába vonása ellenére is kitüntetett szerepük van a közösségben. A bandzsara férfiak főként olyan időszakos munkákat végeznek, amelyeket az adott település (amelyhez tartoznak) férfi lakossága nem végez (például árok és csatornatisztítás, stb.). E mellett a cigány közösségeknek háziállatai – tehenek, kecskék – is vannak. Létfenntartásukban ezek fontos szerepet játszanak.

A bandzsara közösségek döntő többsége hindu vallású, de éppen a hinduizmus istenei különböző időpontban és különböző formában, új meg új neve-

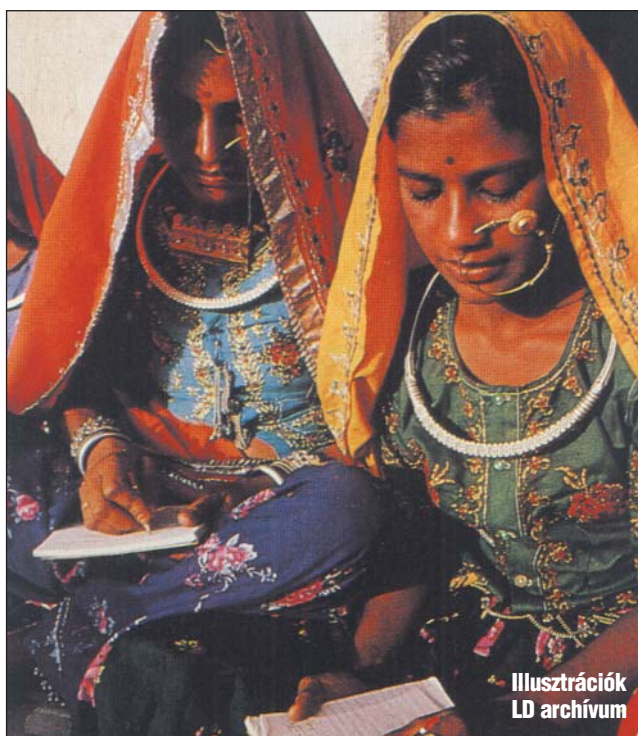
ben való újjászületése, esetenként a bandzsarak számára a hagyományoktól eltérő értelmezést is adhat a hinduizmusnak. Az indiai cigányok hisznek az önmagát szüntelenül megújító világ örökkévalóságában, hisznek abban, hogy sorsuk egyszer jobbra fordul. Nincsenek mindenkire kötelezően kiterjedő tanaik, értékeik, normáik. Nem akarják ezeket ráerőltetni másokra. Mivel nagyrésztük a hinduizmus követője, ezért ez kiterjed életük szinte minden mozzanatára. Vallásuk, filozófiájuk szerint rendkívül türelmesek, toleránsak, sanyarú helyzetük ellenére is ellenségeskedés nélkül szemlélnek a különböző nézeteket, eszméket még akkor is, ha az eltér az övéiktől. Hisznek abban, hogy a világegyetem egy rendezett egész,

amely felett egy úgynevezett világtörvény uralkodik. A bandzsarak rendkívül bölcssek, ezért pontosan tudják, hogy miként működik a világ, de hisznek a mindenséget benépesítő élőlények származásának következtéből adódó kötelességeikben és ezek szerint fogadják sorsuk jelen állapotát. Természetesen szó sincs arról, hogy ne kívánnának változtatni helyzetükön, pusztán világlátásuk egyes meghatározó elemeit emeltem ki azért, hogy érzékeltetni lehessen helyzetük összetettségét az indiai társadalomban. **Claude Lévi-Strauss**, a kitűnő antropológus igen érzéketlenül írt a „szomorú trópusok” lakóiról, az Indiától távol eső területeken élő őslakosokról. Az Indiában élő bandzsarak helyzete is szomorú bizonyos értelemben, mert alig, vagy egyáltalán nincs esélyük a társadalmi integrációra. Ugyanakkor a bandzsarakat nem sajnálni kell, hanem meghajolni előttük és talán kicsit csodálni is őket, hiszen világszemléletük, filozófiájuk, vallásuk, értékeik, normáik olyan mérhetetlen

gazdagságot, bölcsességet, toleranciát és empátiát sugároz, amely talán záloga lehet megmaradásuknak is és amelyeknek egyes elemeit a távolról érkező vendég, ha nem szégyelli bevallani, bátran vallhat a magáénak is.

India egy ellentmondásos, ugyanakkor fantasztikus ország. Népei rendkívüliek. Kultúrája mérhetetlenül gazdag és sokszínű. Szabályai szigorúak és nehezen változtathatóak. Aki nyitott lélekkel, nyitott szemmel és nyitott füllel közlekedik Indiában, mindezt látni fogja. Az utazó, a vendégségbe érkező láthatja azt is, hogy a magyarországi differenciált helyzetű roma csoportok többségének kultúrája, értékei, normái, nyelvi elemei igen szoros rokonságot mutatnak az India északi részén élő egyes népek kultúrájával, értékeivel, nyelvvel.

Indiát látni kell, látni érdemes, különösen annak, akit a sajátosan alakuló emberi és csoportközi viszonyok érdekelnek, akiket nem riasztanak el az óriási különbségek, aki kíváncsi arra, hogy e hatalmas embertömeg milyen szabályok mentén képes az együttélésre. Indiát látni érdemes annak is, aki még nem tudta teljesen legyőzni a múltból öröklött tekintélyelvűséget, az etnocentrikus világlátását és akinél a lelki

Illusztrációk
LD archívum

szabadság kiteljesedése előtti akadályok még nem omlottak le teljesen. India csodálatos, érdemes vele megismerkedni, sokat tanulhatunk múltjából, jelenéből, sokrétű gondolkodásából.

Dr. Gyurok János
LD 2001

Tanuljunk cigányul!

Új rovatunkban azoknak szeretnénk kedvezni, akik még nem tudnak, de szeretnék megtanulni cigányul. Terveink szerint a sorozat végére alapfokon elsajátítható lesz a nyelv. Észrevételeiket, javaslataikat Szerkesztőségünk címére várjuk.

Andel forosko centrumo

- Lasho dyes! Kamav te pushav variso.
- Lasho dyes! So kames te pushes?
- Me akanak avilom andaj Budapeshta thaj kathe rodav jekh hotelo, kaj zhanav te sovav.
- Ande amaro foro si duj lashe hotelura.
- Kaj si le hotelura?
- Jekh hotelo si andel forosko centrumo. Lesko anav si Hotel Pelikan. Si inke jekh hotelo pel forosko agor, lesko anav si Hotel Liget.
- So mol jekh soba andel foroske centrumosko hotelo?
- Chi zhanav, ke me inke chi sutom kothe.
- Lasho-j o Hotel Pelikan?
- Me kade gindyisarav, hoj o Hotel Pelikan maj kuch-i, de zurales lasho hotelo-j.
- Haj o Hotel Liget? Kuch-i?
- Nichi, o Hotel Liget lezno-j, de na bares lasho-j.
- Ande Hotel Pelikan shaj xav ratyako xaben?
- Ova, le hotelos si jekh lashi kinda. Kothe lashes kiraven. Vi me mura familijasa butivar phirav kothe ta xas ratyako xaben. Thaj vi le hotelosko sheruno zurales lasho-j. Le hoteloske sobi uzhe-j thaj bare-j.
- Nais tuke! Sar shaj zhav kothe, kaj si o hotelo?
- Sosa avilan?
- Me vurdonesa som.
- Atunchi trubul te zhas maj dur pej vulica jekh kilometero thaj pej chachi rig si o hotelo.
- Nais tuke pala o zhutipe!
- Naj khanchi! Zha Devlesa!
- Ando hotelo:
- T'aven baxtale, situme mange sobi?
- T'aves baxtalo vi tu! Ova, siame sobi. Korkoro san?
- Nichi, mura romnyasa avilom. So mol tumende jekh soba?
- Desh miji forintura pe jekh ratyi. Ando ahor si vi la deteharako xaben.
- So si andej soba? Si tevevo thaj telefono?
- Ova si tevevo, telefono thaj si inke vi fridzhidero! Lasho-j, manges e soba?
- Anglunes vorbisarav mura romnyasa. Kana trubul te potyinav e soba?
- Feri detehara trubul te potyines.
- Shaj potyinav vi bankoske lilesa?
- Na xolyajve pe amende, de amende nashtig potyines bankoske lilesa, feri lovenca.
- Naj bajo, sima vi love. Si varisoske hotelosko programo?
- Ova, adyes ratyine si andel hotelosko klubo diskovo. Kothe shaj khelen le manusha. Lasho bashajipe si.
- Si ando hotelo restorano, kaj shaj xav ratyako xaben?
- Ova, siame restorano. Thaj siame vi jekh shukar thaj lashi kafeterija.
- Zurales lasho-j!

A város központjában

- Jó napot! Kérdezni akarok valamit.
- Jó napot! Mit akarsz kérdezni?
- Én most jöttem Budapestről és itt keresek egy szállodát, ahol tudok aludni.
- A városunkban két jó szálloda van.
- Hol vannak a szállodák?
- Van egy hotel a város központjában. A neve Hotel Pelikán. Van még egy hotel a város szélén, a neve Hotel Liget.
- Mennyibe kerül egy szoba a város központi hotelben?
- Nem tudom, mert én még nem aludtam ott.
- Jó a Hotel Pelikán?
- Én úgy gondolom, hogy a Hotel Pelikán drágább, de nagyon jó szálloda.
- És a Hotel Liget? Drága?
- Nem, a Hotel Liget olcsó, de nem nagyon jó.
- A Hotel Pelikánban lehet vacsorázni?

- Igen, a hotelnak van egy jó konyhája. Ott jól főznek. Én is a családommal sokszor járok oda vacsorázni. És nagyon jó a hotel főnöke. A hotel szobái tiszták és nagyok.
- Köszönöm. Hogyan jutok oda, hol van a szálloda?
- Mivel jöttél?
- Kocsival vagyok.
- Akkor tovább kell menned az utcán egy kilométert és a jobb oldalon van a szálloda.
- Köszönöm neked a segítséget!
- Nincs mit. Járj Istennel.
- A szállodában:
- Legyetek szerencsések, van szobátok?
- Légy szerencsés te is! Igen, van szobánk. Egyedül vagy?
- Nem, a feleségemmel jöttem. Mennyibe kerül nálatok egy szoba?
- Tízezer forint egy éjszakára. Az árban benne van a reggeli is.
- Mi van a szobában? Van TV és telefon?
- Igen van TV, telefon és még hűtőszekrény is. Kéred a szobát?
- Először beszéllek a feleségemmel. Mikor kell kifizetnem a szobát?
- Csak reggel kell fizetned.
- Fizethetek bankkártyával is?
- Elnézést, de nálunk nem fizethetsz bankkártyával csak készpénzzel.
- Nem baj, van készpénzem is. Van valamilyen hotel program?
- Igen, ma este a hotel klubjában diszkó van. Ott lehet táncolni. Jó zene van.
- Van a szállodában étterem, ahol vacsorázhatok?
- Igen, van éttermünk. És van egy szép és jó kávéházunk.
- Nagyon jó!

Szavak:

centrumo (-ura) hn – központ	pala o zhutipe –
foro (-ura) hn – város, vásár	a segítségért
pushel – kérdez	naj khanchi – nincs mit
hotelo (-ura) hn – szálloda	korkoro – egyedül
agor (-a) hn – széle, vége	desh miji – tízezer
gindyisarel – gondol	mol – ér valamit
maj kuch – drágább	ahor (-a) – ár
lezno,-i,-e – olcsó	deteharako xaben
ratyako xaben – vacsora	– reggeli
kinda (-i) – konyha	fridzhidero (-ura)
butivar – sokszor	– hűtőszekrény
sheruno (-e) – főnök	vorbisarel – beszél,
uzho,-i,-e – tiszta	megbeszél
nais tuke – köszönet neked	potyinel – fizet
kilometero (-ura) hn –	bankosko – bankkártya
kilométer	bashajipe – zene
chachi rig – jobb oldal	kafeterija – kávéház

Nyelvtan:

50. A főnevek birtokos esete

A cigány nyelvben a főnevek birtokos esetén a személyes névmások birtokos esetével hasonlóan fejezik ki. A birtokos melléknév, jelzője lesz magának a birtoknak. A főnévből melléknév lesz és a birtokkal egyeztetni kell a végződését, attól függően, hogy milyen nemű, számú és ragozott vagy ragozatlan maga a birtok. A birtokos eset ragja hímnemben: **-esko,-i,-e**, nőnemben: **-ako,-i,-e**, többes számban pedig **-engo,-i,-e** vagy **-ango,-i,-e**. A főnévből így birtokos esetben háromalakú melléknévet képzünk és a birtok birtokos melléknéveként egyeztetjük a birtokkal. **Pl.: le shavesko dad** (a fiú apja, a fiúnak az apja), **le shaveski dej** (a fiú anyja, a fiúnak az anyja), **le shaveske phrala** (a fiú testvérei, a fiúnak a testvérei). Gyakorlatilag a főnévből egy háromalakú melléknév lesz.

Gyakorlatok:

1. Fordítsuk le cigány nyelvre:

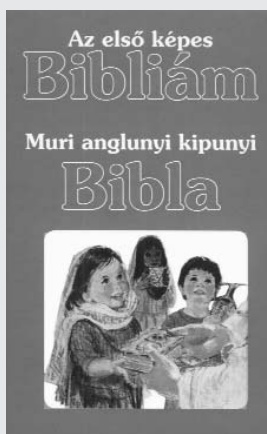
a lány macskája, a ház ajtaja, a cigányok házai, az asszony pénze, az emberek kenyere, a testvér felesége, az asszony férje, a lány apja, az anya lányai, a lányok pénze, az apa fiai

2. Fordítsuk le cigány nyelvre

A fiú barátja a falunkban lakik. Az utcákon ma nincs víz. A falu szélén találkoztam a testvéreddel szombaton. Ma nem kell dolgozni mennem, mert ma iskolába megyek. Elmehtek én is veletek pénteken a moziba? Mikor kellett megcsinálnod a leckét vasárnap?

(Részlet Géczy József „Shukar romani shib” című jegyzetéből)

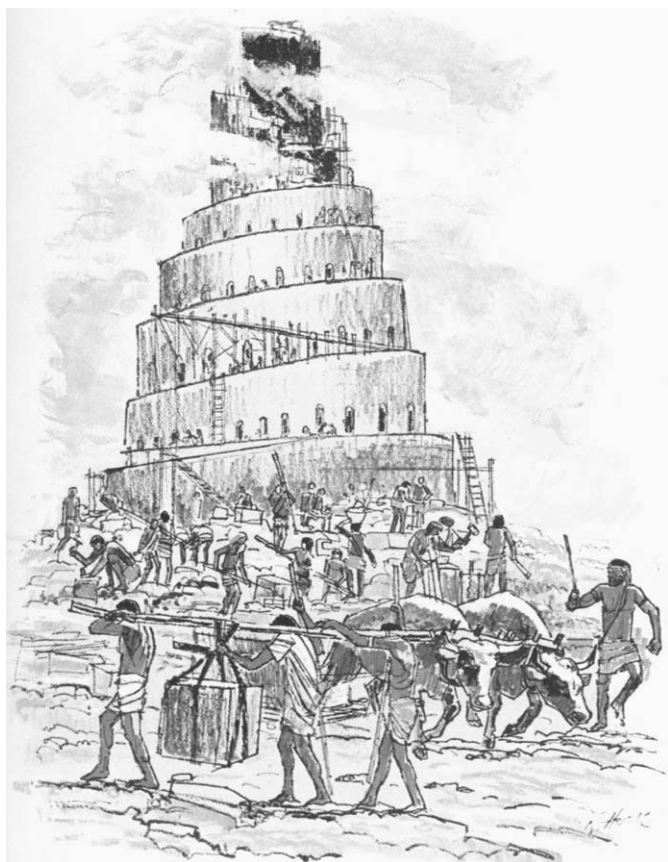

A Tessedik Sámuel Alapítvány kiadásában jelent meg magyar és első ízben cigány (lovári) nyelven
Az első képes Bibliám.

A kötet a 125 legkedveltebb bibliai történetet tartalmazza Kenneth N. Taylor egyszerű szavaival átfogalmazva.

A történeteket Richard és Frances Hook szép rajzai illusztrálják, cigány nyelvre Choli Daróczi József fordította.

A kiadók remélik, hogy a Képes Biblia hozzájárul ahhoz, hogy a cigány nyelvet minél több gyermek szépen megtanulja és használja, és ezáltal megtanulja a Biblia legszebb, legfontosabb történeteit is.

Az emberek egy magas tornyot építenek. Ezt hívják úgy, hogy Babel tornya. Az emberek azt hiszik, a torony az égig érhet, de ezt Isten nem akarja. Azt akarja, hogy hagyják abba az építését. Az emberek hirtelen nem értik meg egymás szavát.

Ki állította le az emberekkel a torony építését?

MÓZES ELSŐ KÖNYVE 11.

Le manusha ekh uchi khangeri vazden. Kadi akharen kade ke Babelosko turunyo. Le

manusha kodi gindyin, o turunyo opre resela zhi kaj o cheri, ba o Del kadi na kamel. Kodi kamel o Del ke le manusha te geton andre le turunyosko vazdipe. Le manusha jokharsa na hatyaren jekhavreski vorba.

Kon ashavadas tele le manushenca le turunyosko vazdipe?

Genesis 11

Ábrahám Isten egyik különleges barátja volt. A felesége Sára. Isten azt mondta Ábrahámnak, hogy költözzön egy másik országba. Azt mondta, hogy az egész országot Ábrahámnak adja, hogy örökké ott éljen a családjával. Ábrahám-

nak sok báránya és szamara van. Meg tudod mutatni őket?

Mi a férfi neve? Hogy hívják a feleségét?

MÓZES ELSŐ KÖNYVE 12.

O Abraham le Devlesko jekh lasho amal sas. Leski romnyi e Sara. O Del kodi phendas le Abrahamoske te zhaltar ande ekh kaver them. Kodi phendas ke o intrego them le Abrahamoske del, anda kodi, ke pone lumaj e luma, kothe te trajil pedke nyepetosa. Le Abrahamos but bakra thaj but megara si. Zhanes te sikavesle?

So si le murshesko anav? Sar bushol leski romnyi?

Genesis 12.

Ábrahám és a felesége, Sára, nagyon szomorú volt, mert nem volt gyermekük. De ki ez a nagy fiú? Most már van egy fiuk. Izsáknak hívják. Ábrahám és Sára boldog, mert Isten meghallgatta az imdáságukat és egy fiút adott nekik.

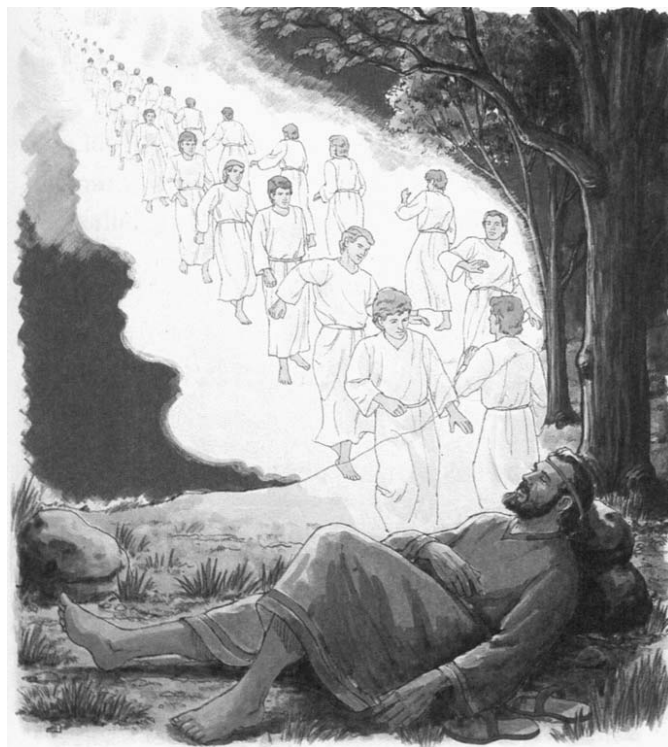
Mi a neve Ábrahám és Sára fiának?

MÓZES ELSŐ KÖNYVE 21.

O Abraham thaj leski romnyi, e Sara, zurales Briginaspen, ke nas len shavaro. Ba kon si kako Baro shavo? Aba akanak si len shavo. Izhak Si lesko anav. O Abraham thaj e Sara bara Loshasasaj, ke o Del kandas lengo rudyipe thaj shaves das len.

So si lesko anav le Abrahamoske thaj la Sarake shaveske?

Genesis 21.

Isten népe Egyiptomban él. A korbácsos ember azt mondja nekik, hogy dolgozzanak gyorsabban. Ők Istent kérik, hogy segítsen nekik. Isten Mózeset fogja küldeni, hogy a korbácsos ember ne bántsa többé őket. Mózes Isten egész népét meg fogja segíteni.

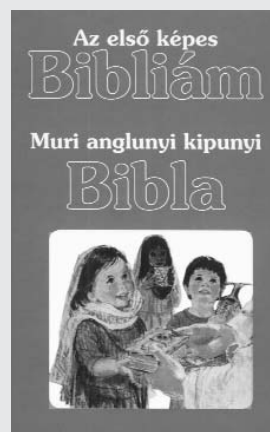
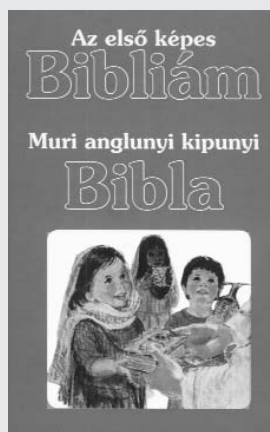
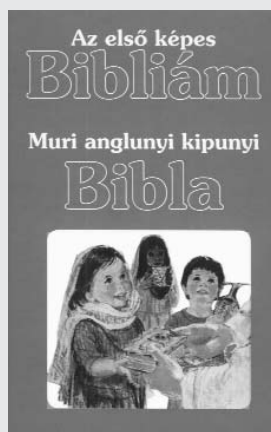
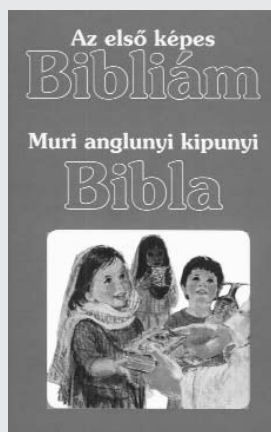
Ki fog segíteni Isten népén?

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE 5.

Le Devlesko nipo ande o Edyiptomo trajil. O chunyari manush kodi phenel lenge, te keren butyi majsigo. Von le Devles mangena te zhutil lenge. O Del le Mozeses bishavla ke o chunyari manush majbut le na azbal len. O Mozes le Devleske intergone nipos azhutila.

Kon azhutila pe le Devlesko nipo?

Exodus 5.

manusha shuke punrenca shaj zhan pherdal pej darija.

Kon phuterdas o paji?

Exodus 14

Ez a család kis kenyérdarabkákat szedget fel. Isten küldte a kenyeret a mennyekből, hogy a népe ne éhezzen. Isten minden reggel így etette meg a népét. Mutass rá a kislányra, aki köszönetet mond Istennek.

Honnan jött a kenyér?

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE 16.

Isten népe a Vörös tenger nevű nagy tó medrében vonul. Látod, hogyan tornyosul a víz kétoldalt? Mikor Mózes felemelte a pálcáját, Isten megnyitotta a vizet. Most az emberek száraz lábbal kelhetnek át a tavon.

Ki nyitotta meg a vizet?

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE 14.

Le Devlesko nipo ande la Lolya darijaki xar zhal. Dikhes sar vazdyolpe o paji pel duj riga? Kana o Mozes opre vazdas peski rovlyi, o Del phuterdas angla lende o paji. Akanak le

Kado cino nyepeto manreske xurde kotora kidel opre paj phuv. O Del bishadas o manro anda o cheri, ke o nipo te na bokhajvel. O De ande sakko detehara kade xaxavlas peske nipos. Sikav pe late pej cinyi shej, savi najisil o manro le Devleske

Kathar avelas o manro?

Exodus 16

Isten népe nagyon szomjazott, de semmi innivalójuk nem volt. Isten mondta Mózesnek, hogy a pálcájával üssön rá a sziklára. Amikor így tett, Isten vizet fakasztott a sziklából. Így mindenki eleget ihatott.

Mi történt, amikor Mózes a sziklára ütött a pálcájával?

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE 17.

Le Devlesko nipo zurales trushajvelas, ba khanchi pimo nas. O Del phendas le Mozesoske, peskia rovlyasa te malavel po barr. Kana kadi kerdas, o Del paji shoryardas anda o barr. Atunchi apal sakkon shaj pilas dosta.

So pecisajlas kana o Mozes po barr maladas peska rovlyasa?

Exodus 17

Mózes Isten szavát hallgatja. Isten tíz nagyon fontos törvényt mond Mózesnek és azt akarja, hogy a népe megtartsa ezeket a törvényeket. Isten ezt a tíz törvényt egy kőre írta fel. Ezeknek a törvényeknek a neve a Tízparancsolat.

Hogy hívják Isten tíz törvényét?

MÓZES MÁSODIK KÖNYVE 20..

O Mozes pe le Devleski vorba shol kan. O Del desh zurales trubutne krisa phenel le Mozeseske thaj kodi kamel, ke lesko nipo andre te inkrel kadal krisa. O Del kadal desh krisa pe ekh barr iskisaravadas opre. Kadale krisango anav si le Deshporonkura.

Sar bushon le Devleske desh krisa?

Exodus 20

A Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség közleménye

Budapest, 2008. szeptember 18., csütörtök (OS) – A Lungo Drom ellenez mindenfajta erőszakot, akárki ellen is irányuljon az.

Azonban elutasítja azt, hogy az erőszakmentes fellépést bárki kisajátítsa és saját politikai céljaira, politikai túlélésére használja fel.

Ezért elutasítja a 2008. szeptember 20-án megrendezésre kerülő demonstrációt is, hiszen az csak azt a célt szolgálja, hogy elterelje a figyelmet az ország súlyos problémáiról. Sajnálatos, hogy mindehhez a cigányságot is felhasználják eszközként.

Szolnok, 2008. szeptember 18.

A Lungo Drom
Országos Cigány Érdekvédelmi
és Polgári Szövetség Elnöksége nevében:

Farkas Flórián
elnök

MEGRENDELŐ

Megrendelem az LD című roma lapot

..... példányban, az alábbi címre:

Megrendelő neve:

Címe:

.....

Előfizetési díj
egy évre: 3000,- Ft,
fél évre: 1500,- Ft,
negyedévre: 750,- Ft

*A megrendelőlapot és az előfizetési díját
a szerkesztőség címére kérjük eljuttatni:*

5001 Szolnok, Pf.: 77
Telefon:
(06) 56/513-952, 513-953, 513-954

*Előfizethető rózsaszínű
postai utalványon.*

FELHÍVÁS

Fotó:
Halász
Katalin

minden segítséget örömmel fogad: kinőtt ruhákat, cipőket, megunt játékokat, tartós élelmiszereket.

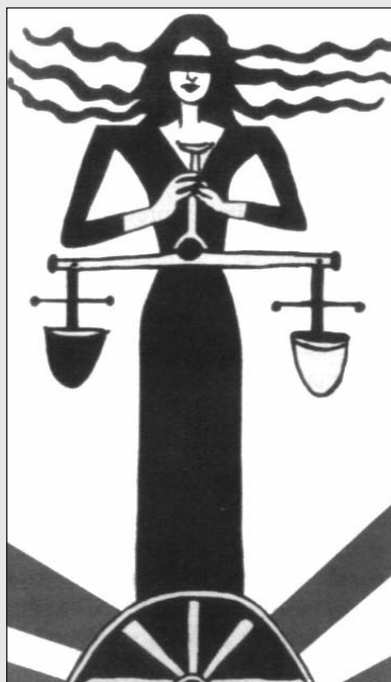
Cím: Rózsa Rozália,
Tiszaadony, Petőfi út 4. 4833.
Rózsa Rozália telefonszáma szerkesztőségünkötől elkérhető.

A Szerkesztőség

A tisztaadonyi Rózsa Rozália 7 gyermek édesanyja, kettő közülük súlyos beteg. Nagyon nehéz anyagi körülmények között élnek, sokat nélkülöznek. Kérjük mindazokat, akik megtehetik, segítsenek a családon. Rózsa Rozália

Antidiszkriminációs Ügyfélszolgálati Hálózat

A hálózatban részt vevő ügyvédek

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Dr. Kiss Éva
3527 Miskolc,
Széchenyi út 35.
Tel: 06 (46) 354-811

Dr. Főnyedi Béla
3980 Sátoraljaújhely,
Kossuth tér 5.
Tel: 06 (47) 322-955

Bács-Kiskun megye

Dr. Sente Zsolt
6400 Kiskunhalas, Tó u. 36.
Tel: 06 (77) 428-064, 423-612
Fax: 06 (77) 428-064

Baranya megye

Dr. Olt György
7700 Mohács, Kossuth u. 51.
Tel: 06 (69) 510-315

Békés megye

Dr. Lipták András
5540 Szarvas.
Arató Pál u. 1/1.
Tel: 06 (66) 216-004

Csongrád megye

Dr. Simonné
Dr. Báron Zsuzsanna
6930 Makó,
Kálvária u. 94.
Tel: 06 (62) 219-015

Fejér megye

Dr. Dobai Lajos
8000 Székesfehérvár,
Börgyár út 2.
Tel: 06 (22) 313-463

Győr-Moson-Sopron megye

Dr. Karcagi-Mészáros Zsolt
9023 Győr, Hunyadi u. 13.
Tel./Fax: 06 (96) 442-968

Heves megye

Dr. Keindlné
Dr. Patyi Zsuzsanna
3360 Heves, Arany J. út 15.
Tel: 06 (36) 545-155

Hajdú-Bihar megye

Dr. Czakó Marianna
4031 Debrecen,
Kishegyesi út 38. fsz.
Tel: 06 (52) 541-657, 541-658
Mobil: 06-20/384-3853

Komárom-Esztergom megye

Dr. Kiss Juhász István
2800 Tatabánya,
Ságvári E. u. 15.
Tel: 06 (34) 323-185

Pest megye

Dr. Lázók Tibor
Dr. Várhelyi W. Péter
Budapest VII. ker.
Dohány u. 76. (OCÖ)
Tel.: 06-1-322-8903/115 mellék

Dr. Molnár Iván
2740 Abony,
Kossuth tér 1.
Tel: 06 (53) 360-135,
360-136/106 mellék
Fax: 06 (53) 360-064

Somogy megye

Dr. Kócsó József
7400 Kaposvár,
Szent Imre u. 14. 1/8.
Tel: 06 (82) 413-906

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Dr. Lőkös Eleonóra
4400 Nyíregyháza,
Hősök tere 9.
Tel: 06 (42) 407-468

Dr. Ferenczy Róbert
4600 Kisvárd,
Szent László út 57.
Tel: 06 (45) 421-523

Jász-Nagykun-Szolnok megye

Dr. Fancsali Ágnes
5000 Szolnok, Szapáry út 19.
Tel: 06 (56) 420-110

Tolna megye

Dr. Sümegi Helga
7090 Tamási, Rácvölgy 7.
Tel: 06 (74) 474-977
Fax: 06 (74) 570-110

Nógrád megye

Dr. Farkas Imre
2660 Balassagyarmat,
Rákóczi fejedelem u. 18.
Tel: 06 (35) 505-995
Fax: 06 (35) 300-782

Veszprém megye

Dr. Harcos Gábor
8200 Veszprém,
Szabadság tér 15.
Tel: 06 (88) 329-489

Zala megye

Dr. Németh Györgyi
8800 Nagykanizsa
Teleki u. 14.
Tel: 06 (93) 312-749

Vas megye

Dr. Kabay Gábor
9700 Szombathely,
Óperint u. 1.

Balázs János festményei

Fotó: Nyári Gyula